

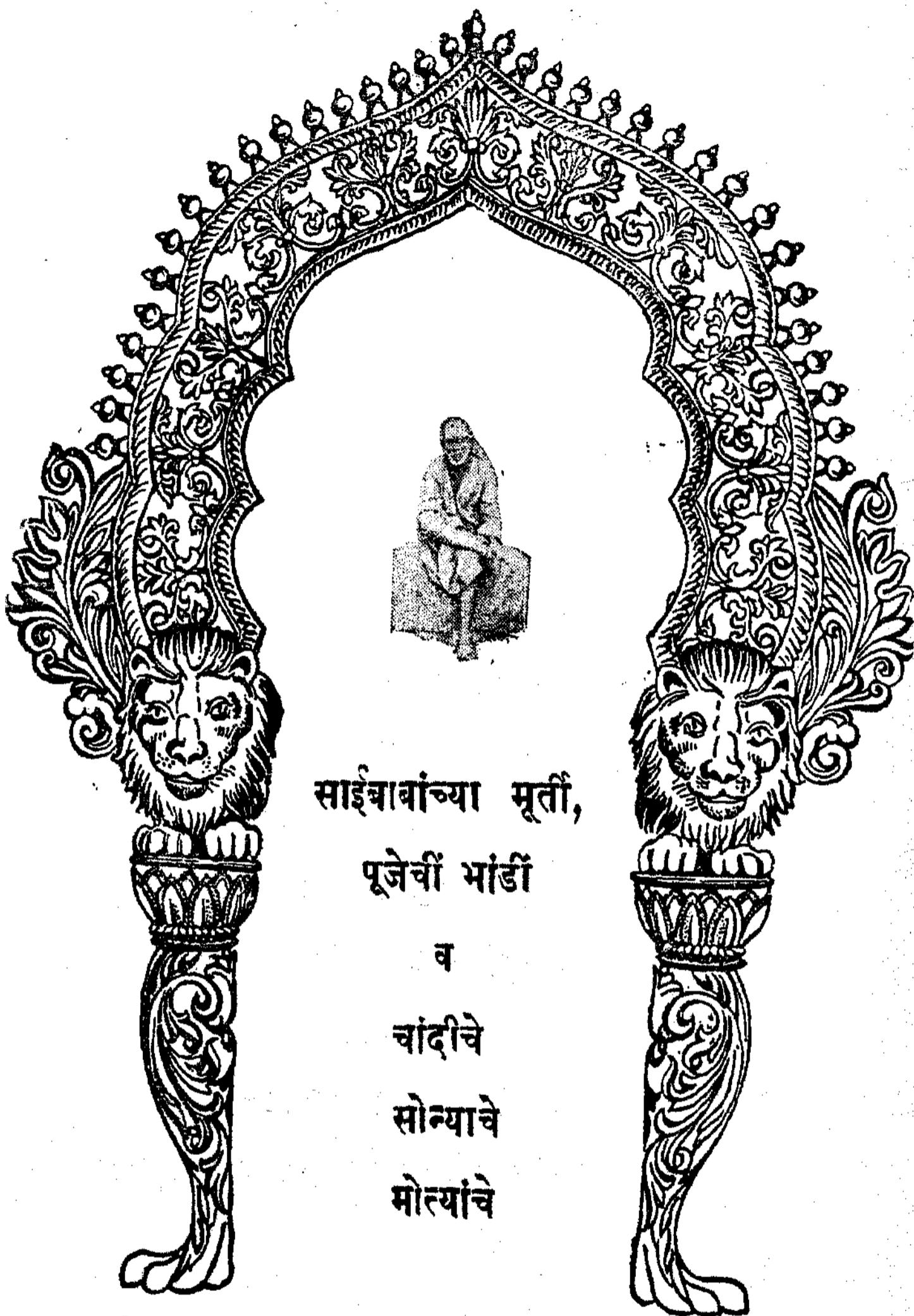
श्री रामचंद्र

या अंकांत—

- परमेश्वर प्राप्तीचा उपाय
- साधन चतुष्पृथ
- भाष्यवान सेना
- भीज्ञानदेवांचे स्वानुभव
- मंगळवेळ्यांतील दोन शिरोमणी
- बुद्धदेवाच्या कांहीं बोधपर कथा
- बाबांची लीला
- संत विमलानंद चरित्र
- रामानुजांच्या त्यागाची पक्क कथा

मार्च १९६७

स्थापना १९१६

साईबाबांच्या मूर्ती,
पूजेची भांडी

व

चांदीचे

सोन्याचे

मोत्याचे

सर्व प्रकारचे दागिने तयार करणारी मुंबईतील विश्वास
सुप्रसिद्ध पेढी

ई. आर. मालपेकर,

जितेकर चाळ, ठाकुरद्वार, मुंबई नं. २

टे. नं.

३५५७३१

श्री साई वाक्सुधा

तुम्हीं कुठेही असा, स्थळाचा प्रश्न नाहीं. माझ्याठार्यां भक्तिभाव व अद्वा ठेऊन माझ्यापुढे हात पसरला असतां तुमच्यावरील संकट दूर करण्यासाठीं मी तुमच्यापुढे उभा आहें म्हणून समजा. तसा तुमचा भाव मात्र बळकट पाहिजे, माझा देह इकडे आहे आणि तुम्हीं सातासमुद्रां-पलीकडे कुठेही असलां व तेथें कांहीही करीत असलां तरी त्याची खबर मला ताबडतोब लागल्याशिवाय रहात नाहीं. तुम्हीं पाप, पुण्य कांहीही करा. त्याची जाणीव मला ताकाळ होते. तुम्हीं इसा पृथ्वीच्या पाठीवर पोटासाठीं किंवा कशाहीसाठीं कुठेही जा. मी तुमच्यावरोबर सतत आहें. माझे वास्तव्य तुमच्या छळ्यातच आहे श्रसें नित्य समजा.

—श्रीसाईसच्चरित्

श्रीसाईलीला

[शिरडी संस्थानचे अधिकृत मासिक]

वर्ष ४५ वै]

मार्च १९६७

[अंक १२ वा]

: संपादक :

श्री. वी. जी. पोतनीस

वार्षिक वर्गीणी रु. ५ (ट. रु. सह)

टे. नं. ४४३३६१

: कार्यालय :

साई निकेतन, डॉ. अंबेडकर रोड, खोदादाद सर्कलजवळ,
हूँट नं. ८०४ बी, दादर, मुंबई ४४.

२ प्रिय वाचक—

उपासना—योग साध्य करून आपल्या जन्माचे सार्थक करून घेणे प्रत्येकांच्या हाती
असतें; परंतु खण्या अर्थानें त्या योगाकडे कोणाचे लक्ष जात आहे? वाट्यांना
येणारा उपास कसा टाळावा याच भ्रांतीत व उद्योगांत प्रत्येकजण असतो, पोट
प्रत्येकांच्या पाठीशी लागले आहे. त्यांच्या चिंतेत आपला बहुतेक सारा वेळ व उसाह
खर्च होतो, मग कुठची आली आहे उपासना आणि कुठचा आला आहे योग।

असें असलें तरी ज्याचे लक्ष स्वतःच्या कल्पणाकडे लागून राहिलेले असतें
त्याने उपासना—योग हे आहे तरी काय प्रकरण? आपणास त्या मार्गानें जातां येणार
नाही का? याचा विचार करणे अत्यंत जरूर आहे।

उपासना—योगाची एकंदर नऊ अंगे आहेत. पहिले आणि महत्वाचे अंग आहे
अदा-विश्वास नि भक्ति. दुसरे अंग आहे शुद्धि. ही शुद्धि दोन प्रकारची असते,
बाहिशुद्धि व अंतःकरण-शुद्धि.

पुन्हा बाहिशुद्धीत तीन प्रकार आहेत. १ देह-शुद्धि २ स्थान-शुद्धि व ३ दिशा-
शुद्धि। देह-शुद्धि कशी साध्य करावयाची? सचेत स्नान करून, स्थान-शुद्धि कणाल
म्हणतात? पिंपळ, आवळा वगेरे एखाद्या वृक्षांच्या छायेखाली बसणे. ज्या अमिनीवर
बसायचे ती झाडूनसवरून व शेण सारवून स्वच्छ केलेली असावी. बसण्यासाठी व
थान करण्यासाठी वापण पवित्र स्थान शोधून काढले पाहिजे. एखाद्या शांत मंदिरात
तीर्थस्थानांत आपणांस अशी निवांत व स्वच्छ जागा निळूळ शकते. आसनशुद्धीचा
मंत्र आहे. तो म्हणून ती जागा ध्यानासाठी निवडावी.

आणि दिशा-शुद्धि हे काय प्रकरण? आपण बैठक मारायची ती पूर्व किंवा
उत्तर दिशेकडे तोड करून, रात्रीच्या प्रहरी तर उत्तर दिशाच निवडण्यांत यावी.

आतां अंतःकरण शुद्धि कशी साधायची? ही अभ्यासाने साध्य करून घेतां येते.
त्यासाठी दैवी-संपदेचे जे गुण सांगितले आहेत, त्या गुणांची वापण कांस घरली पाहिजे.
आपणांस हरप्रयत्नानीं आपली इंद्रिये ताब्यांत ठेवतां आली पाहिजेत. इंद्रिय-दमन
फार महत्वाचे आहे. देवाघरमार्वर आपली संपूर्ण श्रद्धा पाहिजे. निर्भयता हा गुण
अंगी वाणवला पाहिजे. स्वाध्यायांत नित्यनेमाने मन रमाविले पाहिजे. दान करण्याकडे,
गोरगारिबांच्या अडीअडचणी दूर करण्याकडे लक्ष असले पाहिजे, मन कसे सरळ

असावै, त्याला लबाडी, कपट, मत्सर आदि दुर्गुणांचा संपर्क लागू देतां काभा नये. अहिंसा, सत्याचरण, लोभ, त्याग, क्रेधात्या आघीन जाणें, अहंकार वृत्ती खाक करणें, कुत्सित कार्य आपल्या हातून कघिही घडणार नाही किंवा कुत्सित विचारांस आपल्या मनांत थारा मिळणार नाही यासाठो अहर्निश जपले पाहिजे. चैर्य, क्षमा, शांती हे सद्गुण व्यंतःकरण शुद्धीला अत्यंत पौषक आहेत.

उपासना—योगाच्या दोन बाजू सांगितल्या, आतां आपण तिसऱ्या बाजूकडे वळूं या. तिसरें अंग आहे आसन. आपले मन एकाग्र करण्याच्या दृष्टीने आसनांचा फार उपयोग होतो. आपणांस माहित आहेच की, आसने विविध प्रकारची आहेत. परंतु त्यांत विशेष उपयोगी व महत्त्वाची अशी आसने दोन. १ स्वस्तिकासन व २ पद्मासन. ही आसने आपण साध्य करून घेतली पाहिजेत व ती नित्यनेमाने अंमलांत आणण्यासाठी झटलें पाहिजे.

ऐखाद्या पवित्र जागी स्थिर आसन लावून बसावयाचें. बसण्यासाठी मृगासन किंवा रेशमी वस्त्र ध्यावें. आपले मन व हँद्रिये कोणत्याहि प्रकारे चलबिचल करणार नाहीत अशी आवण आपल्या परीने जास्तीत जास्त खबरदारी ध्यावयाची आपले शरीर, पाठ, मान व मस्तक ताठ ठेवायचें. नाकाच्या टोकावर आपली हृषी खिळवायची व आसूल्या इष्टदेवतेचा जग सुरु करायचा. त्या वेळी आपली हृषी इकडे त्रिकडे कुठऱ्ही जाणार नाही, याबदल खबरदारी ध्यावयाची.

चौथे अंग आहे पंचांग-सेवन. पंचांग म्हणजे काय? तुमची इष्ट देवता कोण तरी ठरलेली असतेच की नाही? तिच्ये स्तवन वाचन गायन मग तें सहस्र-नामस्तोत्र असू घ्या किंवा दुसरे कांदीं असू घ्या. जै मनन पठन करायचे तें कसे अगदी मनापासून व संपूर्ण श्रद्धेनै, संध्या, बलि-वैश्वदेव आपल्या इष्टदेवतेचे भजनपूजन, आपल्यागेल्यांचा यथोचित सत्कार ही सर्व कृत्ये पंचांग-सेवनांत सेतात. त्यांचे पालन आपल्याकडून अवश्य घडलें पाहिजे.

पांचवें अंग आहे सदाचार. सदाचार कशाला म्हणतात ? आपले आचार-विचार सदैव पवित्र राखावयाचे. मनाने, वाणीने किंवा कृतीने कुणाचेही वाईट चितायचे नाही. किंवा वाईट करायचे नाही. सदाचरणी, सदृतनी नाणूस कसा असतो हे का सांगायला पाहिजे ? प्रत्येकाला सदृतन कोणते हे समजते, परंतु ते स्वतःच्या आचरणात आणण्याचे महत्व किती आहे ही गोष्ट मात्र आपणास पटत नाही. ती आपण पटवून घेतली पाहिजे व तिचे निश्चाचरण दूरून केले पाहिजे.

सहावे अंग आहे घारणा. घारणा कशाला म्हणतात? आपले मन अस्यांत बँचल

— श्रीसाईलीला * —

प्रकारची असू शकते. पंचोपचार, घोडशोपचार वगैरे, घोडधोपचार पुजा आपण जाणतां. आवाहन, आसन, आचमन, स्नान, वस्त्र, यज्ञोपवीत, गंघ, पुष्प, धूप, दीप, नैवेद्य, आरती, मंत्रपुष्प वगैरे या प्रकारांत येतात ।

असा आहे उपासना—योग. या योगाची कांस धरणे व त्याचे आचरण करण्यासाठी मनोभावे झटणे हे आहे आपल्यापैकी प्रत्येकाचे कर्तव्य. श्रीसाईबाबाच्या कृपेने त्या कर्तव्याची जाणीव व त्याचे पालन व्हावें हीच स्थान्या चरणी प्रार्थना.

—संपादक

“ साई भक्तांस अमूल्य संधी ”

श्री साईलीला १९५८ (त्रैमासिक) एप्रिल ते १९५९ जानेवारी १९६९ (मासिक) एप्रिलपासून १९६५ मार्चपर्यंतचे, थोडे जुने अंक (विशेष अंकासह) शिळ्क असून, ते विक्रीस काढले आहेत. फुटकळ अंकास, (विशेष अंकासह) प्रत्येकी दोन आणे २. पोष्टेज निराळे. (एक अंकासाठी पोष्टेज १० पैसे,) (दोन अंकास १५ पैसे,) (तीन अंकास २० पैसे,) (चार अंकास २५ पैसे.) वरीलप्रमाणे जुन्या अंकासाठी—किमत टपाल खर्चासह (स्टॅप-तिकिट) अगर मनीओर्डरने पाठवावी.

संपादक

श्री साईलीला मासिक

आहे. तें सैरावैरा धांवत सुट्टें. त्याला आपण प्रथत्नेकरून कशावर तरी सियर कैलंच पाहिजे, कोणत्या तरी देवदेवतेवर किंवा कोणत्या ना कोणत्या पवित्र कार्यावर आपडे मन एकाग्र झालें पाहिजे.

ही धारणाशक्ति आपण संवादन केली पाहिजे. धारणा असते दोन प्रकारचा, बाहेरची धारणा व अंतरंगीची धारणा. हें सारे जग ही त्या भगवंताची निर्भिती आहे. तो सर्वत्र आर-पार भरून राहिलेला आहे. तो नाही असें स्थान नाही; या भावनेने आपण प्रत्येक वस्तुमात्राकडे पहायला शिकले पाहिजे. ज्याने हें सारे मळांड निर्माण केले तो किती थोर व आपण त्या मानाने किती किरकोळ आहोत !

अंतःकरणांत भगवंताची मूर्ति प्रस्थापित करून तेथे आपले चित्त एकाग्रतेने लावणे ही अंतःकरणधारणा. त्याच्या चरणाकडे आपणांस लक्ष लावून बसतां आले पाहिजे. तेथे आपले मन लीन व तळीन शाळे पाहिजे. हा अभ्यास आपण सुतत करीत राहिलां तर तो खरोखर सहजसाध्य आहे. तो कठीण कोणाला ? न करणा-व्याला ! ही ध्यानधारणा तुम्ही आत्मसात केली म्हणजे पुढील सर्व तुम्हांला आपोआप सुलभ होत जाईल. कमळ-दलाची एकेक पाकळी उलगडत जाईल !

उपासना—योगाचें सातवें अंग आहे ध्यान. हे ध्यान दोन प्रकारचे असते, ईश्वराच्या निराकार स्वरूपाचे ध्यान व साकार स्वरूपाचे ध्यान. त्यापैकीं तुम्हांला बे पत्करेल व परबद्देल तें तुम्हीं स्वीकारा, परंतु जें पत्कराल तेथें हढता सांभाळा. तेथे लेचेपेचेपणा नाहीं कामाचा. तेथें चित्त अविचलितपणे लागलें पाहिजे. त्याचे सातवें सांभाळलें पाहिजे. ही ध्यान—साधना वाटते तेवढी सोपी नाहीं. मार्गति नाना प्रकारची विम्ब येतात. त्यांना आपण पुरुन उरलें पाहिजे. त्यांतच पुरुषार्थ साठवलेला आहे.

या योगाचें आठवें अंग आहे यंत्र. यंत्र म्हटल्याबरोबर आपण घावरून जाळ, तसें कांहीं कारण नाहीं. उपासना-योग साधण्यासाठी यंत्राचा फार मोठा उपयोग होत असतो. आपण जें कांहीं पूजन, तर्पण, हवन वैरे करतो त्या सधींस यंत्र हे आधाररूप आहे. हे यंत्र तवार करण्याचा विधि तंत्रशःस्त्रांत सांगण्यांत आला आहे. सोनें, चांदी, तांबे आदि धातुंचा उपयोग केला जातो त्यावर मंत्र किंवा अंक रेखाटले जाताच, ते पुस्टले जाणार नाहीत वशा रीतीने रेखाटावयाचे. तीच भाष्याची इष्ट देवता मानून त्याचें पूजन करावयाचे.

या योगाचें रहातां राहिले नव्वें अंग पूजन, यजन, तर्पण व चढी-दान, पूजन दोन प्रकारचें. मानस नि उपचारात्मक. आपल्या अंतःकरणात इष्ट देवतेचे प्रण करून तिचें सतत कांहीं वेळ ध्यान करावयाचें. उपचारात्मक पूजा अनेक

Statement about ownership and other particulars about
Newspaper (SAI LEELA) to be published in the First issue
every year after last day of February.

FORM IV (See Rule 8)

1) Place of Publication	...	804-B, Sai Niketan, Dr. Ambedkar Road, Dadar, Bombay-14
2) Periodicity of its Publication	...	Monthly
3) Printer's Name	...	Sharad Krishnaji Sapale
Nationality	...	Indian
Address	...	Ramkrishna Printing Press, Rukmini Niwas Morbag Road, Dadar, Bombay 14.
4) Publisher's Name	...	Bhalchandra Ganesh Potnis
Nationality	...	Indian
Address	...	Sai Niketan, 804-B Dr. Ambedkar Road, Dadar, Bombay-14.
5) Editor's Name	...	Bhalchandra Ganesh Potnis
Nationality	...	Indian
Address	...	Same as at 4 above
6) Names and Addresses of individuals who own the Newspaper and Partners or Shareholders holding more than one per cent of the total capital.	...	Shri Sai Baba Sansthan Shirdi, (a Charitable and Religious Institution), P. O. Shirdi, District Ahmednagar.

I. Bhalchandra Ganesh Potnis., hereby declare that the particulars given above are true to the best of my knowledge and belief.

28th February 1967

Signature of Publisher

B. G. Potnis

Receiver, Shri Sai Baba Sansthan, Shirdi

परमेश्वर प्राप्तीचा उपाय

सुविख्यात संस्कृत पंडित व जाडे विद्वान सर रामकृष्ण गोपाळ भांडारकर ह्यांनी अनेक वर्षांपूर्वी लिहिलेला हा लेख आजही सर्वांना उद्बोधक होण्यासारखा आहे. परंतु कोणाला? त्या मार्गानें विचार करणाऱ्यांना.

बाह्य जगताविषयी आम्हांस आमच्या इंद्रियांच्या योगे ज्ञान होतें, तसेच स्मरण-शक्तीच्या योगे जें ज्ञान प्राप्त होतें, अगर अग्रीनें जर आज आपला हात भाजला तर तो नेहमीच सर्वत्र भाजेल असें आम्हांस ज्ञान होतें, तें सर्व आम्ही खरें मानतों. ह्याचें कारण ज्यावेळीं आम्हांस हें ज्ञान होतें, तें सर्व आम्ही खरें मानतों. ह्याचें कारण ज्यावेळीं आम्हांस हें ज्ञान होतें त्यावेळीं तें खरेच आहे असा आमचा साहजिक विश्वास होतो, व त्या विश्वासातलट आम्हांस कधीं अनुभव येत नाही. त्याच्या-योगे कधीं घोटाळा उडत नाही. दरघडी, पावलोपावली, अत्यंत भिन्न भिन्न प्रकारचे आमच्या आयुष्यांत जे कांहीं आम्ही व्यवहार करितों ते सर्व त्या ज्ञानाच्या योगे सुरक्षीत चालतात, व त्या ज्ञानाच्या उलट गेलीं असतां मात्र आमची फजिती होते. अशा प्रकारचे अनुभव आम्हांस सतत येत असले, म्हणजे मग जरी एकाद्या विवाहपटु तर्कशास्त्रानें तकांच्यां कोट्या लढवून आमचे सारें ज्ञान केवळ ऋम आहे असें प्रमाणशः सिद्ध करून दाखविण्याचा प्रयत्न केला, तरी आमचा आमच्या ज्ञानाच्या खरेपणावरील विश्वास कधीं नाहीसा होत नाही. याचप्रमाणे परमेश्वरविषयक जें ज्ञान आम्हांस आमच्यामधील भावाच्या योगे साहजिक रीत्या होतें तें खरेच आहे असा आमचा एकदम विश्वास होतो, व तो विश्वास नाहीसा करण्यास त्याच्या उलट आमच्या आयुष्यांत आम्हांस कांहीं अनुभव येत नाही, म्हणून तें ज्ञान सत्यच आहे अशी आमची खात्री होते. हें जें आम्हांस ज्ञान होतें त्यास बाघ आणणारे असें जर आमच्या अनुभवास येत नाही, आमची बुद्धि त्याच्या उलट जात नाही, भौतिक शास्त्रांचे सिद्धांत त्यांच्या आड येत नाहीत, त्याच्या योगे आमच्या व्यवहारास कोणताही व्यत्यय येत नाही, इतकेच नव्हे, पण आमचे सर्व व्यवहार त्यायोगे सुरक्षीत चालतात; जर ह्या ज्ञानाच्या योगे आमचा आत्मा य भौवितालचे विश्व हें यडच्छेने जमून आलेले निहेतुक कांहींतरी नसून तें सर्व योजना-स्मक आहे व त्याचा उत्पन्नकर्ता व नियंता अस्तित्वांत असून सतत जागृत राहून सर्व

व्यवहार करीत आहे असै वाटल्यानें मनास अत्यंत समाधान प्राप्त होते; जर त्याच्या योगे असत्ता, पाप, अन्याय, जुळूम वैगैरे विकार नाहीसे होऊन त्यांच्याबद्दल सत्य, पवित्रता, दया, क्षमा, परोपकारबुद्धि इत्यादि उच्च वृत्तीची बृद्धि होण्यास महत्वाचे साहाय्य होत आहे; ही सर्व आकाशपृथ्वी मृतवत् अचेतन न भासतां जिकडे पहावेतिकडे आनंदमय, प्रेममय, शांतस्वरूपी परमात्मा आपणांस मोठ्या प्रेमानें दृढालिंगन देत आहे असा अनुभव येऊन जर आम्हांस अत्यंत आल्हाद वाटत आहे, आमच्या अंतःकरणाचा कोतेपणा नष्ट होत आहे, आमच्या वृत्ती उत्पन्न होत आहेत, आमच्या चिंता काळजी यांचा परिहार होऊन आम्हांस अत्यंत उच्च असै समाधान प्राप्त होत आहे; जर या ज्ञानाच्या योगे स्वार्थीत गुंग न होतां आमच्या अंतःकरणांत प्रेमाचो बृद्धि होऊन सुख वाढविण्याकडे आमची प्रवृत्त होत आहे व हा कष्टमय भासणारा संसार सुखाचा होत आहे; जर या ज्ञानाच्या योगे या जगांतील असलेली आमचो परावलंबिता पाहूनही खिन्ह व निराश न होतां ज्यावर आम्ही अवलंबून आहों तो अत्यंत दयाळू, आम्हांवर निस्सीम प्रेम करणारा आमचा वत्सले पिता, आमचा सखा आहे असै अनुभवास येऊन आम्हांस समाधान व सुख प्राप्त होत आहे; जर त्याच्या योगे आमच्या अंतःकरणांत उन्नत इच्छा उत्पन्न होऊन त्या शेवटास नेण्यास आम्हांस साहाय्य मिळत आहे; या जगांतील सर्व पदार्थांचा क्षणभंगुरपणा लक्षांत आल्यानें ज्ञालेली अस्वस्थता, नाहीशी होऊन शाश्वत सुखाचें व समाधानाचें स्थान जर प्राप्त होत आहे; आमची कर्तव्यबुद्धि जोरानें जागृत होऊन आमची उन्नत कर्तव्ये आम्हांस दिसू लागून ती करण्यास घैर्य व सामर्थ्य जर मिळत आहे; व अशा रीतीनें आमचें सर्व जीवन सुखाचें व शांतीचें जर होत आहे; आणि वैतागून गेल्यानें ‘आम्हांस कशास जन्मा घातले’ असै न वाटता आपला जन्म हा आमची उन्नति करून घेण्यासाठी परमात्म्यानें मोठ्या प्रेमानें जुळवूल आणलेला एक अमोलिक योग आहे असै वाढून अंतःकरण जर आनंदानें भरून जात आहे; धिवाय अशा तप्हेचे अनुभव कांही थोड्या असामींसच येत नसून जेथें जेथें म्हणून मानवजाती आहेत तेथें तेथें हाच अनुभव येत असून हा सार्वत्रिक अनुभव अत्यंत प्राचीन कालापासून आतांपर्यंत जर सारखा येत आला आहे, तर आम्हांस आमच्यामधील भावाच्या योगे होणाऱ्या परमेश्वरासंबंधीं ज्ञानाच्या सत्यतेबद्दल संशय घेण्यास काय जागा आहे? उगीच प्रमाणांचा आणखी पुरावा आणा म्हणून व्यर्थ हळू घरून बसण्यांत काय अर्थ आहे? आपल्या हंद्रियांच्या योगे, अथवा स्मरण-शक्तीच्या योगे होणाऱ्या ज्ञानाच्या खरेपणाविषयी आम्हांस जितकी खात्री घरिता येईल तितकी, किंवहुना तिजहूनही अधिक, खात्री आम्हांला या प्रत्यक्ष होणाऱ्या परमेश्वरविषयक ज्ञानाची घरितां येईल.

आतां यावर कोणि म्हणतील कीं, आमच्या ठार्यां कांहीं असा भाव कोणत्याच कारणानें जागृत होत नाहीं, व तुम्हीं वर्णिल्याप्रमाणे परमेश्वराचें स्वरूप आहे अशी आमची समजूत होत नाहीं. असे म्हणणाऱ्यांना भगवद्गीतेत श्रीकृष्णानें अर्जुनास सांगितले तें सांगावयाचें कीं:—

अद्वावांल्लभते ज्ञानं तत्परः संयतेन्द्रियः ।

‘जो श्रद्धावान् आहे, जो ज्ञान प्राप्त करून घेण्यास मनःपूर्वक प्रत्यन करितो, ज्यानें इंद्रियांचा संयम केला आहे त्यालाच ज्ञान प्राप्त होते.’ जर परमेश्वरविषयक ज्ञान प्राप्त करून ध्यावयाचें आहे, तर आपले मन आधीं श्रद्धायुक्त पाहिजे. श्रद्धायुक्त असणे म्हणजे कांहीं आपली सारासारबुद्धि गुंडाळून ठेवून दुसरे जे कांहीं म्हणतात तें निमूटपणे ग्रहण करणे नव्हे. आपली निकितसकबुद्धि तर सतत जागृत ठेवली पाहिजे, नाहीं तर नानाविध गैरसमजूती प्रचारांत येऊन अनर्थ माजेल. आपले मन श्रद्धायुक्त पाहिजे; म्हणजे आपल्या मनाची अशी स्थिति पाहिजे कीं, त्यांत खन्या ज्ञानाचा शिरकाव होण्यास कृत्रिम बंधारे विळकुल आड येणार नाहींत, बन्याच वेळां आमच्या मनाची अशी स्थिति नसते व त्यासुळें आपणांस खरे ज्ञान होणे दुरापास्त होते. अशा वेळीं आपण आपल्या मनाचें सूक्ष्म परीक्षण करून सत्य ज्ञान होण्याच्या मार्गात जर कांहीं अडथळे असतील तर ते दूर केले पाहिजेत, व आपले मन स्वच्छ आरशाप्रमाणे होऊन सत्याचें त्यांत हुचेहुब प्रतिबिंब पडेल अशा स्थितीत असलें पाहिजे. कसल्याही ज्ञानार्जनास ही स्थिति आवश्यक आहे. मग ती परमेश्वरविषयीं ज्ञान प्राप्त करून ध्यावयाचें असल्यास पाहिजेच पाहिजे. जर अत्यंत प्राचीन कालापासून आतांपर्यंत सर्व देशांत मनुष्याच्या मनांत परमेश्वरविषयींचा विश्वास नांदत आहे, आजपर्यंत ह्या जगांत ज्ञालेल्या व्यवहारांत जर त्याचा परिणाम प्रमुखत्वेकरून दिसत आहे, तसेच आमचे परस्परांशां होणारे व्यवहार सुरक्षीतपणे चालण्यास जर त्यापासून अत्यंत महत्त्वाची मदत होत आहे ज्यांनीं ज्यांनीं धर्ममार्गाचें अवलंबन केले त्यांस जर घैर्य, उत्साह, शांति, आनंद प्राप्त ज्ञाल्याची त्यांची साक्ष आहे, तसेच आजपर्यंत जे साधुसंत होऊन गेले, ज्यांनीं जगाच्या इतिहासावर कायमचा परिणाम घडवून आणुन त्यास निराळें बळण लाविले, त्यांच्या चरित्रांत परमेश्वरावरील ह्या विश्वासाचा परिणाम जर अधिक स्पष्टत्वेकरून दिसत आहे, आणि असे असूनहि हा विश्वास ठेवण्यास जर कोणास कांहींच कारण दिसले नाहीं, तर हे परमेश्वरविषयींचे ज्ञान प्राप्त करून घेण्यास त्याच्या मनाची जशी स्थिति असावी तशी नाहीं, अशी शंका घेण्यास सबल कारण नाहीं काय! मनुष्यमात्राला आजपर्यंत जो साहजिकच अनुभव आला आहे तो सगळा खोटा मानण्यापेक्षां त्याचेंच मन कल्पित ज्ञाल्यानें त्यास हा अनुभव येत नाहीं, असा संशय घेणे अधिक सयुक्तिक नाहीं काय! ज्या विषयीं आपणांस ज्ञान

करून ध्यावयाचें असेल, त्यासंबंधीं जर आपल्या मनाचा कांहीं खोटा ग्रह झाला अते तर आपणांस त्याविषयीं यथाश्च ज्ञान होते नाहीं, हा अनुभव आपणांस नेहमीं व्यवहार येतो. कोणी एक उत्तम गाणारा आहे असा जर आपला ग्रह असेल, तर त्याचें किंवितीएक वेळां वाईट जरी झालें तरी तें आपणांस चागलेंच वाटते. अमुक एका ठिकाभूत आहे असें दुसऱ्याच्या सांगण्यावरून कोणाच्या मनानें घेतलें, तर त्या ठिकाजरी एकादें छुडूप हललें तरी तेथें भूत येऊन नाचलें असें त्यास वाटते. अशा प्रकल्पित झालेली मनाची स्थिति खप्या ज्ञानाच्या प्रातीस अत्यंत विघातक अपरमेश्वराविषयीं भाव किंतीएकांच्या अंतःकरणांत जागृत होत नाहीं, त्याचें बळूवेळां हेच कारण असते. जड सृष्टीत जीं कायें घडून येतात, व जीं पूर्वी असें अशीं वाटत होतीं त्यांपैकीं पुष्कलांच्या कार्यकारणसंबंधाचा शोध लागल्यानें, तेंहीं कायें ज्या नियमांनीं चाललीं आहेत त्यांपैकीं बरेच नियम कळून आल्यानें व नियमांचे कोठेही व कधींही उल्लंघन होत नाहीं वगेरे पाहून हीं सृष्टीतील स्वाभाविक नियमानुसार होणारे जडाचेच व्यापार आहेत असा कित्येकांचे मनाचमत्कारिक ग्रह होतो व मग त्या भरांत ह्या सर्व कार्यांच्या मुळाशीं चित्स्वरूपी परमानंदत आहे हा भाव कांहीं त्यांचे ठारीं जागृत होत नाहीं. तसेच अत्यंत प्राचीन धर्मसंबंधी कल्पना अस्तित्वांत येण्यास जीं कारणे झालीं तीं हल्ळींच्या आमच्या दृष्टपोरकट आहेत हे समजल्यानें, अगर सध्यां धर्मांच्या नांवाखालीं मोडणाऱ्या किंतीए समजुर्तीचा व चालींचा वेडगळपणा दिसून आल्यानें धर्म म्हणजे सर्वच कांहीं आहे असा कांहींच्या मनाचा ग्रह होतो; व अशा प्रकारचा ग्रह झाला म्हणजे धर्मजो मूळ पाया, मानव जातीस खिळून गेलेले जे शाश्वत सत्य, ते म्हणजे आमच्या मधील साहजिक भाव जागृत होत नाहीं. धर्मसंबंधी सर्व गोष्टींची थट्टा करण्याकॅ दोष तेवढे हुडकून काढण्याकडे मनाची प्रवृत्ति झाली, म्हणजे मग परमेश्वराचें होणार नाहीं सांत काय नवल? मनाचा सरलपणा एकदां नाहीसा होऊन दोषेकदृष्टि बनले, म्हणजे खप्या ज्ञानाचें ग्रहण न होतां उलट त्याची थट्टाच हो साहजिक आहे. अशा तन्हेचा अनुभव प्राचीन काळापासून आलेला आहे. आमच्या प्राचीन ग्रंथांत तो एके ठिकाणीं कल्पित कथेच्या रूपानें लिहून ठेविला आहे. कथा अशी—एके काळीं विद्या ब्राह्मणाकडे गेली आणि त्याची विनवणी करून लागलीं, माझें रक्षण कर. तेव्हां त्या ब्राह्मणानें विचारले कीं, तुझें रक्षण कसें करावयाचे तेव्हां तिनें सांगितलें कीं—

असूयकायानुजवेऽयताय ।

मा शूहि मां चीर्यवती यथां स्याम् ॥

“असूयक म्हणजे चांगुलपण। न घेतां दोष काढण्याकडे च ज्याची वृत्ति आ

पनृजु म्हणजे ज्याच्या मनाचा सरळपणा नष्ट झाला आहे व अयत म्हणजे ज्यानेदियांचे संयमन केले नाही, अशाला तूं मला सांगू नकी; म्हणजे मी बलदायक प्रशी होईन. ”

तेव्हां हा परमेश्वरविषयींचा भाव आपले ठार्यी जागृत होत नाही असेही
हणणाऱ्यांनी प्रथम बारकाईने आपल्या मनाची वृत्ति असूयक व अनृजु आहे की
त्याय म्हणजे परमेश्वरविषयक ज्ञान प्राप्त करून घेण्याकडे आपल्या मनाचा कल आहे
ती दुसरे आपणास जे ज्ञान होतें असेही सांगतात त्यांच्या म्हणण्यांतील खोडसाळ-
णाने दोष काढून त्यांचे हंसें करण्याकडे त्याचा कल आहे, तसेच
प्रापणास जे परमेश्वरविषयक ज्ञान करून ध्यावयाचे असेल त्यास बाघक
असे आपल्या मनाचे ग्रह बनलेले आहेत की ज्ञानकिरणांचा शिरकाव पूर्णपणे आंत
होण्याजांगे तें चोहोकदून खुले आहे, हे पाहिले पाहिजे. अशा तळेचे परीक्षण
निःपक्षपाताने व सूक्ष्मपणे ते करितील तर बन्याच वेळां त्यांच्या मनाची स्थिति ह्या
कार्मी जशी असावी तशी नव्हती हे त्यांना आढळून येईल, व ती जर ते सुधारतील
तर त्यांना खचित परमेश्वराचे ज्ञान झाल्याविना रहाणार नाही.

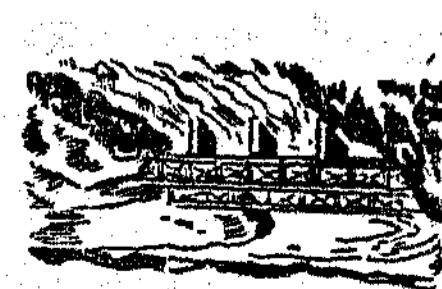
त्याच्चप्रमाणे आपणांस परमेश्वराचे शान होत नाही असे महणाऱ्यामध्ये त्याच्च जणांस हे शान होण्याचे कारण ते प्रास करून घेण्यास जसा प्रयत्न व्हावयास प्राहिजे तसा तो त्याच्याकडून होत नाही हे असते. अशेयवाद्याचे अगर जडवाद्याचे एकांदुसरे पुस्तक वाचून आपणांस हा बाबतीत जे कांही कळण्याजोगे ते सर्व कळले असा गर्व होतो. परमेश्वराचे शान होणे शक्यच नाहीं वगेरे बडेबडे सिद्धांत ठोकून देण्यांत मौज वाटते. भोवतालचे सर्वजण देव देव महणत आहेत व आपण माझ ते सब शूट महणतो ह्यांतच प्रौढी वाढून आनंद होतो; व असे शाले महणजे परमेश्वराचे शान होण्याचा सोपा व सरळ मार्ग त्वाकडे कळणेच होत नाही; मग ते शान अशांना होत नाहीं ह्यांत काष आश्वर्य १

श्याहून देवाचें ज्ञान न होण्याचें साधारण कारण म्हणजे संसारावरील विशेष आसक्ति. जगांतोल हृदय गोष्टीत, ऐहिक सुखांत, माझे त्रुत्ये करण्यांत, संपत्ति, अधिकार, कीर्ति वगैरेची प्राप्ति करून घेण्यांत मन गुंग होऊन गेलेले असले, इंद्रिये अनिवार होऊन भिळेल त्या विषयाकडे मनास फरफरा ओढीत असली, अहंकार, मत्सर, द्वेष इत्यादि विकारांनी मन जर आसलेले असले तर परमेश्वराविषयाचा भाव जागृत होत नाही श्यांत काय नवल ?

तेव्हां धर्ममार्गाची निदा करण्याची होस वाटत असून परमेश्वराविषयीचे शान प्रात करून घेण्याची मनःपूर्वक इच्छा असली, धर्ममार्गाला प्रतिकूल असा

आपल्या मनाचा ग्रह झालेला नसून ज्ञान ग्रहण करण्यास मन तयार असले, एकाच बाजूचे थोडेसे ज्ञान प्राप्त करून घेतल्यानें मनांत ताठा भरलेला नसून जर पूर्ण नम्रता वसुत असली, संसारांत विशेष आसक्ति नसली, तर परमेश्वराविषयीचे ज्ञान कर्वी॥
ज्ञात्याशिवाय रहाणार नाही.

शेवटी परमेश्वराविषयीचा भाव आपल्या ठार्यांनी उद्भूत होत नाही असें म्हणण.
त्यांना आणखी एक गोष्ट सांगितली पाहिजे. हा भाव अंतःकरणाचें सामर्थ्य असून ते
निरनिराक्षया कारणांनी जागृत होते. नुसतें आपल्या खोलीत बसून कोरडा विचार
केल्यानें, तत्त्वज्ञानाचें नुसते ग्रंथ वाचल्यानें, किंवा घर्मावर कडाक्याचे वादविवाद
केल्यानें, परमेश्वराचे ज्ञान होइलच असें सांगतां येणार नाही. ज्या कारणांनी भाव
जागृत होतो, त्वा कारणाचा आपल्या अंतःकरणावर परिणाम घडेल, अशी आपल्या
अंतःकरणाची स्थिति पाहिजे. सृष्टीतील एखादें लक्षानंतरे कार्य पाहून 'काय हे देवते
सामर्थ्य !' असा अशिक्षित स्त्रियांच्या तोङ्नुसुद्धां उद्गार निघतो; पण मोठमोठे
सृष्टिचमत्कार पाहूनही जर तो भाव जागृत न होण्याइतकी अंतःकरणास जडता आली
असली, किंवा अनीतीचें कार्य करीत असतांहि असह्य मानसिक वेदना न
होण्याइतके जर मन कोडगे झाले असले, सृष्टिसौदर्य शुष्क वाटण्याइतकी अंतः
करणाची रसिकता नष्ट झाली असली, प्रेमाचा पाझर न सुटण्याइतके मन स्वार्थात
उंग झाले असले, किंवा भोवतारीं मृत्यूचे घाल्यावर घाले पडत असूनहि सर्वे चिरंजीव
वाटण्याइतकी संसारमग्नता झाली असली, तर परमेश्वराचे ज्ञान कशाने होणार। ते
व्हावयाचें असेल तर आपल्या ह्या ज्या वृत्ती त्यांची जडता घालवून त्यांचे
स्वाभाविक स्थिति त्यांना आणून दिली पाहिजे.

साधन—चतुष्टय

—योगेश्वर अरविंद

ईश्वराशी जबलीक जोडणे ही साधी का गोष्ट आहे? आमच्या पूर्बज ऋषी—मुनींनी ती जबलीक जोडली होती त्यांनी इतरे-जनांच्या मार्गदर्शनासाठी ती जबलीक कशी जोडावी ह्याचे मार्ग सांगून ठेविले आहेत. योगेश्वर अरविंद हे एक श्रेष्ठ योगी होऊन गेले. त्यांनी साधनचतुष्टयाच्या रूपानें जे मार्गदर्शन केले आहे त्याचा हा दुसरा हस्ता. पुढील अंकी समाप्त होईल.

साधकानें योगमार्ग चालवणे सुरु केल्यानंतर आरंभी व पुढेहि दीर्घकाळपर्यंत त्याला किती वेगानें अनुभव यावयाचे, अनुभवांची व्यापकता किती असावयाची, त्याची तीव्रता व सामर्थ्य किती असावयाचें, तें सर्व मुख्यतः साधकाच्या आकांक्षेवर अवलंबून असतें. दोन प्रक्रियेत मानवी आत्मा वस्तूच्या बाह्य देखाव्यात व आकर्षणात बुद्धालेल्या अहंप्रधान जाणिवेतून बाहेर पडून एका उच्च अवस्थेच्या दिशेने चालू लागते. या अवस्थेत विश्वातीत आणि विश्वरूप असलेले तत्त्व व्यक्तीच्या रूपांत उत्तरून त्या रूपांत परिवर्तन घडवून आणु शकते. तेहां या आरम्भाला अंडमुख करणारी शक्ति किती तीव्र आहे याजवर त्याला काय सिद्धि मिळणार तें प्रथमतः अवलंबून राहते. साधकाच्या हृदयांतील आकांक्षेचा जोर, त्याची इच्छाशक्ति, त्याच्या मनाची एकाग्रता, त्याच्या परिश्रमाची निश्चयात्मक चिकाटी, त्याच्या अहंता—त्यागाच्या तीव्रतेवर अवलंबून असते. आदर्श साधकाला बायबलच्या भाषेत असे म्हणतां आले पाहिजे, “‘प्रभूविष्णवीच्या उत्साहाने मला, माझ्या अहंभावाला खाऊन टाकले आहे.’” प्रभूसंबंधाचा साधकाचा ‘उत्साह’ प्रभुच्या भेटीने घडून येणाऱ्या दिव्य गोष्टीचा अनुभव घेण्याविष्यांची साधकाच्या प्रकृतीची ‘व्याकुलता’, प्रभुच्या भेटीसाठीं साधकाच्या हृदयाची होणारी ‘तळमळ’ ही साधकाचा अहंभाव खाऊन टाकते, त्याच्या अहंभावाच्या क्षुद्र, संकुचित सांचाची, त्याच्या भिंतीची मोडतोड करून, साधकाच्या अंतरांतील जागा ऐसपैस मोकळी करते; आणि याप्रमाणे ज्याच्या भेटीसाठीं तळमळ चाललेली आहे त्याच्या पूर्ण भव्य

स्वागताची तयारी साधकाचें हृदय, त्याची प्रकृति करते; ज्याचें स्वागत करावयाचें त प्रभुत्व विश्वरूप आणि विश्वातीत असल्याने वैयक्तिक आत्मा व प्रकृति किंतीहि मोळी, किंतीहि उच्च असली तरी त्यांना व्यापूने तें उरते.

परंतु पूर्णताप्रासीसाठीं काम करणाऱ्या शक्तीची, अहंतात्याग ही केवळ एक बाज आहे. पूर्णयोगाच्या प्रक्रियेच्या तीन अवस्था आहेत; या अवस्था किंवा पायऱ्या एक मेकीपासून स्पष्टपणे वेगळ्या नाहीत; परंतु त्यांच्यांत एक क्रम मात्र आहे. या प्रक्रियेतील पहिली पायरी, साधकाने अहमूच्या अतीत (आत्मातीत) होऊन, प्रभूशीं संपर्क घडण्याची प्राथमिक पात्रता स्वतःच्या ठिकाणीं आणण्यासाठी परिश्रम करणे हे आहे. दुसरी पायरी, संपर्क घडलेल्या आत्मातीत प्रभूचे साधकाने स्वांतरांत, त्याच्या जाणीवयुक्त अस्तित्वाच्या परिवर्तनासाठी स्वागत करणे ही आहे. आणि तिसरी, शेवटली पायरी; साधकाने आपली परिवर्तित मानवता, प्रभूचे या जगांतील दिव्य कार्यकेंद्र म्हणून उपयोगांत आणणे ही आहे. जोप्रथेत प्रभूशीं वराचसा संपर्क प्रस्थापित झाला नाही, जोप्रथेत बन्याच प्रमाणांत प्रभूशीं एकरूपता, सायुज्यता प्रस्थापित झाली नाही, तोप्रथेत सामान्यतः पुष्कळ परिश्रम करावे लागतात. संपर्क व सायुज्यता नीट प्रस्थापित झाली म्हणजे त्या प्रमाणांत साधकाला ही जाणीव होऊं लागते की, त्याच्या ठिकाणी, त्याची नसलेली अशी शक्ति, त्याच्या अहंनिष्ठ शक्तीच्या खटाटोपाच्या पलीकडील शक्ति काम करू लागली आहे. ही जाणीव साधकाला आल्यावर तो क्रमाक्रमाने अहम्-अतीत शक्तीच्या हाती स्वतःला देतो, तो क्रमाक्रमाने आपल्या योगाची व्यवस्थाहि या शक्तीच्या हाती सौंपवितो. शेवटी त्याची स्वतःची इच्छा व शक्ति त्या ज्येष्ठ शक्तीशी एकरूप होतात, तो आपली इच्छा व शक्ति प्रभूच्या इच्छेत आणि तिच्या सर्वातीत सर्वरूप सामर्थ्यात विलेन करतो. मग त्याला असें दिसते की, त्याच्या मानसिक, प्राणिक, शारीरिक अस्तित्वाचै आवश्यक परिवर्तन प्रभूची इच्छा स्वतःच्या नजरेखाली घडवून आणीत आहे; या परिवर्तनाच्या कार्यात, निःपञ्चपाती विवेकता व दूष्टीची कार्यक्षमता—जी आघाशी स्वर्णेकनिष्ठ मीं ला शक्य नाही ती—प्रभु कामी लावीत आहे असेहि त्याच्या प्रत्ययास येते, साधक प्रभूशीं पूर्ण एकरूप झाला, त्याने आपला आत्मा प्रभूच्या ठिकाणी पूर्णपणे विलेन केला, म्हणजे तो साधक जगांतील एक ईश्वरी बनला असेहोते. हे केंद्र विशुद्ध, मुक्त, मार्दवयुक्त, प्रकाशमय असल्याने तें प्रभूच्या प्रत्यक्ष कार्याचे साधन म्हणून उपयोगी पहूं लागते. हे जे प्रत्यक्ष कार्य प्रभु करू लागतो, तें लहान वैयक्तिक योगाचे कार्य नसून, महान् योगाचे, मानवतेच्या योगाचे, अतिमानवतेच्या योगाचे, पृथ्वीच्या परिवर्तनरूप योगाचे, तिच्या आध्यात्मिक प्रगतिविषयक योगाचे कार्य असते.

वस्तुतः प्रभूच नेहमीं काम करीत असतो. माझी अशी आकंक्षा आहे,

त्या प्रेरणेन मी असा असा परिश्रम करीत आहे अशी जी भावना आमच्या ठिकाणी
असते तिचे कारण आमचा अहंभाव असतो. इंश्वरी शक्ति काम करीत असता,
त्याशी सदोष रीतीने, चुहीच्या मार्गाने तादात्म्य पाबण्याचा अहंकारी मन जो
म्हळ करीत असते, त्यांतून वरील चुकीची भावना उत्पन्न होते. सामान्यावीत
पातळीवरील अनुभवाला, अहंकारी मन त्याची सामान्य भाषा, जगांतील सामान्य
भनुभवांना लावली जाणारी भाषा, आग्रहाने लावीत असते. जगांत आम्ही अहंवादी
जावनेने काम करतो; विश्वभर काम करणाऱ्या शक्ती याच आमच्या ठिकाणी काम
करीत असताना, त्या शक्ती आमच्याच आहेत असा दावा आम्ही करीत असतो;
विश्वातीत प्रभु आमच्या मन-प्राण-शरीराच्या चौकटीत (आंखीव लहान क्षेत्रांत)
जें निवडीचे, रचनेचे प्रगतिशील कार्य करीत असतो, तें कार्य आमच्या वैयक्तिक
इच्छेचे, शहाणपणाचे, सामर्थ्याचे, सद्गुणाचे, फळ आहे, असा दावा
आम्ही करीत असतो. आमच्या ठिकाणी प्रकाश पडला म्हणजे आम्हांला हे कळते
की, आमचा मी हा केवळ एक साधन आहे; आम्हांला असा प्रत्यय येऊ लागतो की,
आमची इच्छा, शहाणपण, सामर्थ्य, सद्गुण या वस्तू या अर्थाने आमच्या असतात
की त्या सर्वांतीत प्रभूशी एकरूप असणाऱ्या आमच्या ज्येष्ठ पूर्ण आत्माच्या असतात,
त्या साधनरूप अहंभावाच्या नसतात. जें कार्य आमच्या ठिकाणी होत असते, त्यांतील
खरी शक्ति ही प्रभूची असते, त्या कार्यातीले आमचा वांटा म्हणजे आमच्या मर्यादा
आणि आमच्या विकृती; विपरीत कृती. मानवी मी ला जेव्हां हे कळते की, रथाची
इच्छा ही त्याच्या ज्येष्ठ आत्माचे एक साधन आहे, त्याचे शहाणपण म्हणजे
अज्ञान व बालिशता आहे, त्याचे सामर्थ्य हे लहान बालाचे चांचपडणे आहे, त्याचा
सद्गुण हा ढोगी दुर्गुण आहे, आणि हे कळून हा मी जेव्हां त्याच्या पलीकडे
असलेल्या ज्येष्ठ तत्त्वाच्या हाती स्वतःला सोंपवितो, तेव्हां तो मुक्त होतो. आमच्या
वैयक्तिक अस्मितेविषयी आणि तिची स्वतंत्रता व स्वमताग्रह यांविषयी आम्हांला
मारी आसक्ति असते; परंतु या दर्शनी स्वतंत्रतेच्या व स्वमताच्या पोटांत अतीव
कठणास्पद असै दास्य लपलेले असते; आमची दर्शनी स्वतंत्र अस्मिता हजारो
ऊर्माचे, प्रेरणाचे, शक्तीचे दास्य करीत आमची अस्मिता लहान, संकुचित कळून
या शक्तीना आम्हीच बासू शक्ती बनविलेल्या असतात. स्वतंत्रतेचा गवं वाहणारा
आमचा अहंभाव प्रतिक्षणी विश्व-प्रकृतीच्या क्षेत्रांतील व्यगम्य प्राण्याचा, शक्तीचा,
प्रभावाचा गुलाम असतो, खेळणे असतो, बाहुले असतो. प्रभूच्या ठिकाणी स्वतःचा
विलय करणे यांतच अहंभावाची परिपूर्ति आहे, स्वतःहून श्रेष्ठ असलेल्या तत्त्वाच्या हाती
आत्म-समर्पण करणे यांतच अहम्ची त्याच्या बंधनांतून मुक्तता आहे यांतच
त्याचे पूर्ण स्वातंत्र्य आहे.

याप्रमाणे वल्ल्यावर त्यांनी हाच मार्ग नेहमी ओळखावा, मानव करावा व चालावा म्हणून साधकाने त्यांना शिसत लावावयाची असते. प्रगतीची या पुढची पायरी म्हणजे वैयक्तिक इच्छा, वैयक्तिक प्रयत्न, वैयक्तिक शक्ति यांचा उपयोग साधक करीत असतां, या शक्ती पका श्रेष्ठ शक्तीच्या प्रतिनिधि आहेत हे ओळखून च त्या श्रेष्ठ शक्तीची आज्ञा पालावयाची या जाणिवेने त्यांचा तो उपयोग करीत रहातो. साधकाच्या प्रगतीची या पुढची पायरी म्हणजे त्याची इच्छा, प्रयत्न, शक्ति या त्याच्या वेगळ्या वैयक्तिक शक्ती नाहीत, त्या त्याच्या ठिकाणी काम करणाऱ्या श्रेष्ठ प्रभावी शक्तीच्याच क्रिया आहेत ही जाणीव त्याला होते. इतरे ज्ञाल्यावरहि आपल्या ठिकाणचा मानवी शक्तिप्रवाह इंश्वरापासून निघाला आहे हे साधकाच्या लक्षांत येत नाही; इंश्वरामध्ये व साधकामध्ये अंतराची एकप्रकारची सोठी दरी रहाते आणि म्हणून साधकाचा प्रवास अगतिकपणे कमीअधिक अंधलेपणाने चालतो; अर्थात् पुष्कळदां तो मार्ग चुकतो, केव्हा केव्हा फारच वांकडी वाट घरतो, त्याचा अहंभाव, अज्ञन आणि अशुचिता हळूहळू कमी होत जाऊन, नष्ट झाली म्हणजे उपरिनिर्दृष्ट अंतराची दरी नाहीथी होते आणि त्याच्या प्रगतीच्या परिश्रमाचा शेवट होऊन “माझ्यामधील सर्व काही इंश्वराचीच करणी आहे” ही जाणीव साधकाला होते.

ज्याप्रमाणे पूर्णयोगाचे श्रेष्ठ शास्त्र प्रयेक मनुष्याच्या हृदयांत गुप्त असलेला सनातन वेद हे आहे, त्याप्रमाणे पूर्णयोगाचा श्रेष्ठ मार्गदर्शक आणि गुरु आमच्या ठिकाणी गुप्त असलेला आतरिक मार्गदर्शक, जगद्गुरु आहे. हा आतरिक जगद्गुरु आपल्या ज्ञानाच्या तेजस्वी प्रकाशाने आमचा अंघकार नाहीसा करतो; हा प्रकाश आमच्या ठिकाणी या आतरिक जगद्गुरुच्या वाढत्या वैभवाच्या आत्माविष्काराचे रूप घेतो. हा गुरु आमच्या ठिकाणी क्रमाने आपले स्वाभाविक स्वातंत्र्य, आनंद, प्रेम, सामर्थ्य आणि अमृतत्व अधिकाधिक प्रमाणांत व्यक्त करतो. तो आपले स्वतःचे दिव्य उदाहरणे अमर्त्या मानवी पातेलीच्या करती आमचे साध्य म्हणून ठेवतो; या साध्याचे ध्यान आम्ही करती; आणि या ध्यानाचा उपयोग करून आमचा गुरु आमच्या कनिष्ठ अस्तित्वांत परिवर्तन घडवितो व त्याला ध्येयाचे प्रतिबिंब बनवितो. तो आपला प्रभाव आमच्या अंतरी ओततो, आपले रूपहि आमच्या ठिकाणी प्रविष्ट करतो आणि या रीतीने त्याच्या विश्वरूपाशी व विद्वातीत रूपाशी आम्ही आमचे व्यक्तित्व एकरूप करावयाची पात्रता आमच्या ठिकाणी आणतो.

या आतरिक गुरुची कार्यरीति, कार्यपद्धति कोणती असते? त्याला कोणतीच एक पद्धति नाही व सर्व पद्धति त्याच्या आहेत, हे या प्रश्नाचे उत्तर आहे. प्रकृतीत ज्या उच्चतम प्रक्रियाची व व्यापारची पात्रता असेल त्या विक्री सुसंबद्ध, ही त्या गुरुची कार्यपद्धति आहे.

तथापि, साधकाच्या वास्तविक विकासक्रमांत तीनहि पायऱ्या आवश्यक आहेत
उपयुक्त आहेत; आणि प्रत्येक पायरीला तिचे स्थान आणि तिचा काळ देणे जरूरी
आहे. (प्रभूच्या हाती स्वतःला सोंगविण ही तिसरी पायरी, प्रभूच सर्व करीत आहे
ओळखणे ही दुसरी पायरी व मी सर्व कांहीं करीत आहे ही भावना घरून बसणे
पद्धिली पायरी) जी पायरी शेवटची व सर्वीत उंच आहे तिच्यापासून आरंभ करा
युक्त नव्हे, तें सुरक्षित नाही, सफल होण्यासारखे नाही. एका पर्यावरून पूर्ण तथा
न होतांच, दुसऱ्या पायरीवर उडी मारून जाणे हेही बरोबर नव्हे. कारण, आम
आरंभीच आम्ही आपल्या हृदयांत व अंतःकरणांत प्रभुला ओळखून असलो,
आमच्या प्रकृतीचे असे कांहीं भाग आहेत की, जे आमच्या बौद्धिक ओळखाला दीप्त
काळपावेतो आतिम क्षात्राराचे स्वरूप येऊ देत नाहीत; आणि अशा साक्षात्कार
चांचून आमचा बौद्धिक विश्वास क्रियाशील सत्य होऊ शकत नाहो; आमचा बौद्धिक
विश्वास हा ज्ञानाची केवळ छाया असतो, तो जिवंत सत्य नसतो; तो केवळ कल्पना
रूप असतो, शक्तिरूप नसतो. प्रभूची अनुभूति, त्याचा साक्षात्कार कधीं कधीं कमी-
अधिक होऊ लागला असला, तरी प्रभूच्या हातीं आपण सर्वस्वी आहोत, प्रभूचे केवळ
यंत्र म्हणून आपण काम करीत आहोत अशी खोटी कल्पना भलत्याच घाईतें, भलतीच
लवकर करून बसणे ही गोष्ट फारघोक्याची आहे. अशी यथार्थ कल्पना केल्यानें साध-
काच्या अभ्यासांत खोटेपणा येईल आणि त्यांतून संकटे उत्पन्न होतील; अशी खोटी कल्पना
साधकाच्या ठिकाणी जडतां, असहायता येण्याचा घोका आहे; असाहि घोका आहे
की, त्याच्या अहंकाराच्या व्यापऱ्यांना प्रभूचे नांव देऊन, त्यांना भलताच मोठेपणा
दिल्यानें, त्याच्या योगाच्या एकंदर कार्यक्रमांत विकृति उत्पन्न होऊन तो सर्व कार्यक्रम
मात्रीमोळ होईल. आंतरिक परिश्रमाचा व संघर्षाचा असा एक लहान किंवा मोठा
कालखंड साधकाच्या साधनेत येतो की, जेव्हां त्याच्या वैशक्तिक इच्छेला स्वालच्या
प्रकृतीच्या अंघकाराला व विकृतीना नकार देऊन, मोठ्या निश्चयानें व त्वेषानें ईश्वरी
प्रकाशाच्या बाजूला रहावें लागतें. मानसिक शक्ति, हृदयाच्या भावना, प्राणिक वासना,
यांना व शारीरिक अस्तित्वाला देखील सकीनें योग्य वृत्तीत आणणे साधकाला भाग
पडतें; प्रभावी गोष्टीना मनांत, हृदयांत, प्राणांत, शरीरांत प्रवेश मिळावा व मनानें
वैगेर या प्रभावी गोष्टीना योग्य उत्तर द्यावें यासाठी मनापासून शरीरापर्यंत सर्वांना
साधकाने शिक्षण द्यावें लागतें. हे सर्व कार्ये योग्य रीसीने खरोखरी पार पडलें, तरच,
तेव्हांच कनिष्ठाचे श्रेष्ठचरणी केलले आत्मसमर्पण श्रेष्ठाला मान्य होतें, कारण कनिष्ठाचा
त्याग श्रेष्ठाला मान्य होण्यासारखा शालेला असतो.

प्रथम साधकाच्या इच्छेने अहंभावाच्या शक्ती हातांत घेऊन, त्यांना प्रकाशाच्या, ज्ञानाच्या व सत्प्रवृत्तीच्या दिशेने वकळवावयाचे असते; अहंभावाच्या शक्ती

अगदी महत्त्वशूल्य दिसणाऱ्या क्रिया आणि सर्वोत मोठ्या गोष्टी व क्रिया यांच्याकडे या पद्धतीत सारख्याच काळजीने, सारख्याच बारकार्हाने लक्ष दिले जाते आणि या सर्वोत मोठ्या शेवटी प्रकाशाच्या क्षेत्रात उचलून ठेवून, त्यांचे परिवर्तने घडवून आणण्यात येते. कारण, या गुरुच्या योगांत उपयोगांत न आणण्यासारखी लहान गोष्ट नाही व मिळविण्याचा प्रयत्न न करण्यासारखी मोठी गोष्ट पण नाही. जो प्रभूचा सेवक आणि शिष्य आहे, त्याला गर्व वहाण्याचे, ‘मी’ ‘मी’ म्हणण्याचे कांहीच कारण नसते, कारण वरून त्याच्यासाठी सर्वकांही करण्याची व्यवस्था होत असते; त्याच-प्रमाणे या सेवक शिष्याला स्वतःच्या वैयक्तिक दोषांमुळे स्वतःच्या प्रकृतीतील अडचणीमुळे निराश होण्याचाहि अघिकार नसतो; कारण त्याच्या ठिकाणी कार्य करणारी शक्ति ही अ-वैयक्तिक (अति वैयक्तिक) आणि अनंत अशी असते.

सर्वोगीण पूर्णतेज्या पूर्णयोग-मार्गीत ही गोष्ट अत्यंत महत्त्वाची आहे की, हा जो आंतरिक मार्गदर्शक, योगगुरु आहे, जो सर्व यज्ञांचा व यत्नांचा प्रभु, प्रकाश, भोक्ता आणि साध्य आहे, त्याची पूर्ण ओळख ब्हावो. त्याचें पहिले दर्शन मनाला कोणत्या स्वरूपांत घडते ही गोष्ट मुळीच महत्त्वाची नाही; सर्व वस्तुंच्या मागील निव्याकिक ज्ञान, प्रेम, सामर्थ्य, सापेक्षांत व्यक्त होणारे व त्याला स्वतःकडे आकर्षित करणारे निरपेक्ष तत्त्व, स्वतःचा आणि सर्वांचा सर्वश्रेष्ठ आत्मा; आमच्या आणि जगाच्या अंतर्गांत असणारी दिव्यशक्ति; या व्यक्तीच्या अनेक नामरूपांतून कोणतेंतरी स्त्रीरूप वा पुरुषरूप; मनानें स्वतःसमोर कल्पनेने निर्णिं करून ठेवलेली ध्येयवस्तु; - यांपैकी कोणत्या स्वरूपांत आमच्या अंतरिक मार्गदर्शकांचे प्रथमदर्शन आम्हांला घडते ही गोष्ट मुळीच महत्त्वाची नाही. कारण, आमची अखेरची प्रतीति ही असते की, आमचा अंतरिक मार्गदर्शक एकाच वेळी या सर्व रूपांचा असून, त्याची या सर्व रूपांखेरीज आणखीहि कांहीं रूपें आहेत. मनाचा पूर्वकाळचा विकास आणि त्याची वर्तमान प्रकृति यासंबंधांत मनांमनांत जशी भिन्नता असेल, त्या भिन्नतेनुसार आमच्या अंतरिक मार्गदर्शकाविषयीची पहिली कल्पना मनांमनांची भिन्न असेल; आणि असें असणे अगदी अपरिहार्य आहे.

आमच्या वैयक्तिक प्रवत्नाची तीव्रता, आयण व आपली साध्ये यांत आमच्या अहंमावाची मगता याच गोष्टीचा पडदा, प्रथम प्रथम आमच्या आंतरिक मार्गदर्शकाचे दर्शन आम्हांला घडूऱ्या देत नाही. आमच्या अहंनिष्ठ प्रयत्नांचा गोधळ कमी शाळा, आमच्या मनांतील शुचिता वाढली, शांति वाढली, म्हणजे आम्हांला आत्मशान होते व भग आमच्या ठिकाणी वाढत चाललेल्या प्रकाशाचे उगमस्थान आम्हांला ओळखतां येते. आम्ही मार्गे वकून पहातो आणि आम्हांला हें उगमस्थान दिसते. आमचे साध्य आम्हांला नुकतेच दिसून लागलेले असते, आणि या साध्याला आम्ही पोहोंचावे अशा

त्रि आमच्या आजवरच्या आंघळ्या व अन्योन्यविसंगत द्वालचालीची दिशा ठरविली होती, हें आमच्या लक्षांत येते आणि मग हें ठरविणारा आमचा आंतरिक मार्गदर्शक आहे हें आम्ही ओळखतो; आम्ही नुकतेच योगमार्गात पाऊल टाकलेले त्वे, आणि आमचे पाऊल योगमार्गात पडवे या हेतूने आमच्या जीवनाच्या विकारी योजना बुद्धिपुरःसर आंखलेली होती, हें आमच्या लक्षांत आले, म्हणजे ही जीवना आंखणारा आमचा आंतरिक मार्गदर्शक आहे हें आम्ही ओळखतो. आम्ही जीघड केली, जो स्तटाटोप केला, आम्हांला जें यश आणि अपयश आले, त्या सर्व इच्छाच्या अर्थ आतां आम्हांला कळू लागतो. आम्हांला ज्या दिव्यांतून जावे लागले, यातना आमच्या वांट्याला आल्या, त्यांचा अर्थ आतां अखेर आम्हांला कळू उतो; आम्हांला ज्या गोष्टीनी वा माणसांनी दुःख दिले, विरोध केला त्यांनी या जीवनाच्या व विरोधाच्या द्वारां आम्हांला मदतच केली हें आम्हांला आतां ज्ञाते व आम्ही त्यांचे आभार मानतो; आम्ही वेळोवेळी पडले व इखलले ते सर्व पडणे व अडखळणे, हें देखील आम्हांला उपकारकच झळ हें आम्ही आतां उमजतो. यानंतर आम्हांला ईश्वराचे जें नेतृत्व मिळते, आम्हांला तत्काल उमगते, ते उमगण्यासाठी मार्गे वळून पहाण्याचा प्रसंग नाही; सर्वांतीत द्रष्टा (ईश्वर) आमच्या विचारांना विशिष्ट वळण देत उतो; सर्वज्ञापी सामर्थ्य (ईश्वरी सामर्थ्य) आमच्या इच्छेला आणि कृतीना विशिष्ट देत असते; सर्वीना स्वतःकडे आकर्षून आत्मसात करणारे (ईश्वरी) सुख आणि आमच्या भावनिक जीवनाला विशिष्ट आकार देत असते. हें सर्व ईश्वरी नेतृत्व कर्तृत्व आम्हांला तत्काल उमगू लागते. आमचे व ईश्वराचे प्रथमपासूनचे नाते वा अखेर केव्हांतरी जें आम्हांला प्रतीत होते ते नातेहि, ईश्वराचे च कर्तृत्व आहे त्वाम्ही आतां ओळखू लागतो. आमच्या बरोबर सतत आमचा मालक म्हणून, माचा मित्र, प्रेमी, गुरु म्हणून ईश्वर आहे ही प्रतीति आम्हांला आतां येऊ लागते. ईश्वराचे कर्तृत्व आम्हांला आमच्या अस्तित्वाच्या गाभ्यांतहि प्रतीत होते. आमचे स्तुत्य विकास पावून महान् व्यापक अस्तित्वाशी समानरूप, एकरूप होते यांतहि म्हांला ईश्वराचे च कर्तृत्व दिसते; कारण हें आम्हांला स्वच्छ कलते की, हा अद्भुत कास आमच्या प्रयत्नांचे फळ असू शकत नाही; सनातन (ईश्वरी) पूर्णत्व आम्हांला ची स्वतःची प्रतिकृति करून सोडण्याच्या मार्गे आहे, म्हणून आमच्या अतित्वाचा कडा अद्भुत विकास झाला आहे हें आम्हांला कलते, थोडवयांत, हे आम्हांला त्वां समजते की, आमच्या योगाचा गुरु आणि मार्गदर्शक जो आहे, तो योग-ज्ञानांतील ईश्वर आहे, तो जाणीवयुक्त जीवातील मार्गदर्शक (चैत्य गुरु, अंतर्यामी) हे, तो तत्त्वज्ञांचे निरपेक्ष तत्त्व आहे, तो अज्ञेयवाद्यांचे अज्ञेय आहे, तो जडवाद्यांची

विश्वशक्ती आहे, तो परमात्मा आणि परमात्मशक्ति आहे, तो एकमेव परम
असून, त्याला मिन्ह धर्मानी मिन्ह नामरुपे कल्पिलेली आहेत.

आमच्या शारीर अस्तित्वाचा व जीवनाचा गुप्त हेतु, या एकमेव इंश्वर
आम्ही पद्धावें, ओळखावें, तद्रूप ब्हावें, आमच्या आंतरिक आरम्भाच्या ठिकाणी
आमच्या बाह्य प्रकृतीच्या ठिकाणी तोच अंतर्बाह्य भरावा हा होता; आणि
तोच गुप्त हेतु आमच्या जीवनाचा प्रकट जाणीवयुक्त हेतु बनला आहे. आणि
वैयक्तिक ज्ञाणिवेचा पूर्णता यांत आहे की, आमच्या अस्तित्वाच्या सर्वं
ईश्वर आहे. त्याचप्रमाणे आमच्या विभाजनशील मनाला आमच्या अस्तित्वाचा
बाहेर म्हणून जें काही दिसतें त्या सर्वांत पण ईश्वर आहे. ही जीवनाची
आम्हांला व्हावी. सम्राटपणाची, प्रभुत्वाची ही सीमा आहे की, आम्हांमधील
सर्वं वस्तुमधील ईश्वर आमच्या हस्तगत ब्हावा आणि आम्ही त्याच्या हस्तगत
जगांत जो व्यक्तेला प्रकट झाला आहे तो एका सुखासाठी अर्धवट असून
घडपडत आहे. अकर्मण्यतेत आणि कर्मण्यतेत, यांतिविलासांत आणि सर्वांत
विलासांत, अभेदांत आणि भेदांत, सर्वत्र सर्वं अनुपवांत ईश्वरसानिध्याचे
लाभावें यासाठीं जीव घडपडत आहे. पूर्णयोगाच्या साध्याची वूर्ण व्याख्या
करता येईल. विश्वप्रकृतीने आपल्या ठिकाणी जें सत्य लपवून
आहे व जें सत्य प्रकट करण्याच्या घडपडात ती आहे, तें सत्य वैयक्तिक अनुप
साकार करणे म्हणजे पूर्णयोग, मानवी आत्म्याचे दिव्य ईश्वरी आत्म्यांत उत्तर
करणे आणि त्याच्या प्राकृतिक जीवनाचे दिव्य जीवनांत रूपांतर करणे
पूर्णयोग.

ही पूर्ण परिपूर्ति घडून येण्यासाठीं खात्रीचा मार्ग हा आहे की, आमच्या अस्तित्वाचा
रहणाऱ्या गूढदृगूढाधिपतीला आम्ही शोधून काढावें आणि आमच्यांत यांची
घडवून आणण्यासाठीं नेहांनी त्याच्या आधीन आम्हीं रहावें. कारण त्याच्या ठिकाणी
दिव्य सामर्थ्य, दिव्य शान व दिव्य प्रेम सर्वं एकत्र आहेत. आमच्या अस्तित्वाची
ज्ञाणिवेला या गूढाधिपाच्या ठाब्यांत स्वतःला देणे आरंभीं जड जातें; आणि ती
अवघड गोष्ट केली, तरी पुढे आमच्या प्रकृतीच्या प्रत्येक अंगांत पूर्णतया हैं आणि
स्वीकारणे त्याला अवघड जाते; या ज्ञाणिवेला आरंभ जड जातो याचे कारण, ती
अहंप्रधान अशा ज्या विचाराच्या, संवेदनाच्या, भावनाच्या संवर्धी असराची
संवर्धीमुळे ते रस्तेच बंद होतात; ज्या रस्त्यांनी जाणे गूढाधिपाची ओळख होण्याची
आम्हांला आवश्यक असते. मोठ्या कष्टानें आमच्या अहंप्रधान ज्ञाणिवेले गूढाधिपाची
अ॒ोळख करून येऊन, त्याच्या हातीं स्वतःला दिलें, तरी पुढे त्याच्यांना आदित्यांना
वागणे तिला जड जातें; याचे कारण अहमूळे शांकोळलेल्या आत्म्याला योग्या

हृयक असलेली श्रद्धा, आत्मसमर्पण—वृत्ति, घैर्य या गुणांची प्राप्ति अवघड होऊन [अहंनिष्ठ मनाला दिव्य ईश्वरी कार्यपद्धति नापसंत असते, नको असते; चुक्का उ करीत सत्य गांठावें, दुःख भोगीत भोगीत सुख गांठावें, दोष करीत कु पूर्णता गांठावी हा मार्ग अहंनिष्ठ मनाला आवडतो; गृदाविपाचें, त्याचें नेतृत्व अहंभावानें पत्करलें, तर हें नेतृत्व त्याला कोणीकडे न जात आहे हें त्याळा कळत नाही आणि मग तो या नेतृत्वाच्या विरुद्ध उभा नो, या नेतृत्वावरील त्याचा विश्वास नाहीसा होतो, त्याचें घैर्य गळतें. अहंभावाचे अष तसे फारसे मारक, सुकलानकारक होत नाहीत; कारण आम्हांमधील मार्गदर्शक प्रर) आमच्या विरीघानें नाराज होत नाही, आमच्या गैरविश्वासानें निश्चसाहि होत , आमच्या दुबलेपणानें आम्हांला कंटाळत नाही; त्याच्या ठिकाणी मातेचें पूर्ण अल्य असतें, गुरुलचें पूर्ण सहिष्णु'व असतें. परंतु, आम्ही ईश्वराच्या मार्गदर्शनाला ली संभति काढून घेतली, म्हणजे या मार्गदर्शनामुळे आमचें जें हित होत असतें आम्हांला कळत नाही. (आम्हांला न कळल्यानें आमचें दित न्हावयाचें सर्वथा नाही; निदान शेवटी ईश्वराच्या मार्गदर्शनानें आमचें हित होतेच होतें.) ही आपली संभति काढून घेतो याचें कारण, आम्हांला आमचा श्रेष्ठ आत्मा व षष्ठ आत्मा यांतील अंतर कळत नाही. कनिष्ठ आत्म्याच्या द्वारां श्रेष्ठ आत्मा ला आत्माविष्कार करूं पहात असतो. हें आम्हांला कळत नाही. जगांत आम्हांला दिसूं शकत नाही याचें कारण, त्याचें जगांतील कार्य हें जसें आहे, तसेंच च्या ठिकाणी पोणारे त्याचें कार्य, हेंहि आहे. ईश्वर आमच्या ठिकाणी प्रकृतीच्या कार्य करतो, एकामागून एक नियमबाबू चमत्कार घडवून तो आमच्या ठायीं करीत नाहीं, हेंच त्याचें आम्हांला दर्शन न घडण्याचें विशेष कारण आहे. त्याला श्रद्धा उत्पन्न होण्यासाठी चमत्कार हवे असतात; त्याचे डोळे दिपविणीरे घडले म्हणजे तो पाहूं शकतो; व म्हणून तसें कांहीं घडावें अशी तो इच्छा त असतो. मनुष्याचा हा उतावीलपणा, हें अज्ञान त्याजवर मोठे संकट ओढवून गील अशी शक्यता असते; ईश्वराचें नेतृत्व नाकासून आम्ही आपल्या अज्ञानादुसऱ्या एकाद्या शक्कीकडे आमचें नेतृत्व दिलें, आणि तिला दैवी शक्ति असें देऊन तिच्या मार्ग जाऊं लागलो, आमच्या प्राकृतिक प्रेरणांना व वासनांना धान देणारी ही दुसरी शक्ति आहे हें जाणून तिजकडे आम्ही आमचें नेतृत्व विलें तर ही शक्ति विपरीत गोष्टी घडवून आम्हांवर संकटें आणण्यास कारणीभूत झ, असा दाट संभव आहे.

आपल्या स्वतःच्या अंतरांत असलेल्या, न दिसणाऱ्या वस्तूवर विश्वास ठेवणें साला जड जात असलें, तरी अमुक वस्तु आपल्या बाहेर, आपल्याहून वेगळी

आहे अशी कल्पना ज्या वस्तुविषयी त्याला करतां येते, त्या वस्तूवर विश्वास केले त्याला सोपे जातें. आध्यात्मिक प्रगति होण्यास बहुतेक माणसांना त्यांच्या असलेल्या वस्तूचा आधार घ्यावा लागतो, त्यांच्या श्रद्धेचा विषय त्यांच्या असावा लागतो. या आध्यात्मिक प्रगतीसाठी ईश्वराची बाहेरची मूर्ति लागते कि ईश्वराचा मानवी प्रतिनिधि लागतो; अवतार, प्रेषित किंवा गुरु लागतो; केवळ मूर्ति व प्रतिनिधि दोन्हीची आवश्यकता असते; आणि दोन्हीहि वस्तू मिळतात. मानवी आत्म्याच्या गरजेनुसार ईश्वर देवतेचे, देवमानवाचे किंवा साध्या मानव रूप घेतो—आपले मार्गदर्शन मानवी आत्म्याला पौंचविण्यासाठी, आपले ईश्वर यशस्वीपणे झाकून टाकणारा वेष, ईश्वर घेत असतो. (पुढील अंकी समाप्त)

लहान मुलांच्या आंकडीवर

जुनें आणि प्रसिद्ध औषध

जयकर्स चिल्ड्रन्स कन्फ्लिशन रेमेडी

↔

सोल प्रो. जयकर ब्रदर्स, ६६, मरीन ड्राईव, मुंबई २.

↔

: स्टॉकिस्ट :

कांचनलाल वाढीलाल कं. — दवाबऱ्यार, मुंबई २.

भाग्यवान सेना

संतसमागमाचा थोरपणा

कर्मयोगाच्या प्रबलतेसुनेंच जीवांचा जगतामध्ये जन्म होत असतो. पूर्वकर्मांमध्ये ज्याप्रमाणे गुणदोष असतील त्याप्रमाणे जीवांना उच्च नीच वर्ण प्राप्त होतो असा शास्त्रसिद्धांत आहे. शास्त्रानें कुकर्मांचा निषेध दर्शविला असल्याकारणानें कुकर्म करण्याची शिक्षा म्हणून नीच वर्णांत उत्पन्न झालेल्या प्राण्यांनी परमात्म्यास अगर शास्त्रास दोष लावणे कांहीं बरे नव्हे. हीन जातीत उत्पत्ती शाळी असली तरी हरिनामावर सर्वांचा सारखाच इक्क आहे असें ध्यानांत घेऊन नीचवणोत्पत्तीचे वैषम्य न मानतां हरिनामाच्या सहाय्यानें आत्मोद्धार करून घेणे हेच इहलोकीं मनुष्यांचे कर्तव्य आहे. हे कर्तव्य विसरणारे जन भवचक्रांत भ्रमण करीतच रहावयाचे. त्यांची सुटका होणे कठीण आहे.

सेनान्हावी हें कर्तव्य पूर्णपणे जाणत होता. श्रीहरीला शरण जाऊन त्यानें आपले दोष जाळून टाकिले होते. तो सकाळी स्नान व विष्णुपुजा केल्याखेरीज कघीही आपल्या धंद्याला लागत नसे. हा सर्व प्रपंच नाशवंत आहे असें जाणून तो अहोरात्र हरिचरण भजनप्रेमांत रंगून राहिलेला होता.

एके दिवशी सकाळी सेनान्हावी देवपुर्जेत दंग असतां त्याला राजाकडून बोलावणे आले. आपल्या देवपुर्जेत अंतर पऱ्हं नये या हेतूने त्याने बायकोकडून आपण घरांत नसल्याबद्दल सांगवून राजदूतास तसेंच लावून दिले. थोड्या अवकाशाने त्या दिवशी राजवाड्यांतून एकंदर चारदां बोलावणे आले आणि चारही खेपेस निरोपवाहकास रिकामेंच परत जावै लागले.

सेनाचे हें वर्तन पाहून शेजारच्या दुर्जनांनी आपला ढाव साघला. दुसऱ्याचा उत्कर्ष सहन न होणाऱ्या विज्ञसंतोषी शेजाऱ्यांनी राजाकडे जाऊन त्याला सेनाचे कपट व उन्मत्तपणा विदित केला. सेन्याने घरांत असून मस्तपणानें कायकोकडून खोटी बतावणी केली असें कळतांच राजा क्रोधानें लाल शाळा. त्याने लागलीच भृत्यगणांना पाचारण करून सेन्याला बांधून पाण्यांत बुडविष्याचा हुक्कम सोडला.

आपल्या पूजनांत गऱ्हन राहिलेल्या सेनाची मोट समुद्रांत जाऊन पडणार याचद्दल पुरमेश्वरास संकट पडले. इंश्वराने लागलीच सेनान्हाव्यांचे रूप घेऊन तो राजद्वारांत घेऊन उभा राहिला. ब्रह्मादिदेव ज्याचे रात्रंदिन ध्यान करितात, दहा

इदिये, तुदि, मन यांचे व्यापारही ज्याच्या सत्तासामध्यांतेच चालतात, तो चैतन्यघन परमात्मा आपल्या भक्ताकरितां गळयांत घोकटी अडकावून न्हाव्याच्या वेषांने राजा पुढे देऊन उभा राहिला आणि त्यांने राजाला मुजरा ठोकिला.

त्या नापिटरूपाचें दर्शन होतांच सजाचा सर्व राग नाहीला झाला. राजाच्या समोर बसून सेनाने त्याची दाढीभिशी नोट नेटकी करून डोवयास पाणी लाविले. समश्रुकर्म संपतांच राजाला चौरांगावर बसवून सेनान्हावी त्याच्या अंगास तेल चोकूं ठागला, मोगरेल तेलाचा रसनबडित प्याला राजाच्या शेजारी ठेवूनच सेनाने त्याचे अंगमर्दन चालविले होते. राजाने पेल्यांमध्ये पाहिले तो त्यातील तेलांत राजाला परमांत्र्याची शामसुंदर मूर्ति दिसू लागली. तेलामध्ये हेन्याचीच प्रतिमा पडली आहें असें जणून तो सेनाच्या तोडाकडे पाही तो त्याला सेनान्हाव्यांत कांहीच फरक दिसत नसे. पेल्यामध्ये प्रतिबिंबाकडे पालिले म्हणजे मात्र आपल्या अंगाला मालिस करणारा सेनान्हावी त्याला कृष्णस्वरूप भासे. त्या ईशदर्शनाने राजा देहभान विष्वरून त्या पेल्यांतील रूप पाहण्यांतच गुंगूल राहिला. अंगमर्दन बंद करण्यास सांगण्याचें त्याला शानच उरले नाही.

राजाची ती तळ्डिन वृत्ति पाहून राजसेवकांना राजाला अकस्मात् संचार कास्याचा संशय आला. त्यांनी त्याच्या शरीरास स्पर्श करून त्याला स्नान करण्यास जबरीने उठविले. राजाने न्हाव्यास सांगितले, “मी स्नान कारितों पण तुं मजजवळून हल्लू नको. तुं जर मला सोहून जाशील तर मी प्राण देर्हन.

राजांच्या या भाषणावर न्हावी म्हणाला, “सरकार; मी केवळाही कोणालाही विसंवृत नाही. मी सदां आपस्याजवळच आहे. मला माझा मुषाहिरा द्या. मी थोडा वेळ बाहेर जाऊन येतो.

या उत्तरानें राजा आनंदित झाला. त्यानें एक ओळखलभर होन सेनाच्या पदरात दाकिले आणि सेना निघून गेला.

त्या ऐनास्थी दरीने घोकटीच्या कप्यांत होन टाकून ती घोकटी सेन्याच्या घरी
खुंडीवा अडकावून ठेविली आणि तो भक्तरक्षक तत्पर परमात्मा अदृश्य झाला.

इकडे राजा चें स्नान आटोपतांच त्याने सेन्याला पुनः बोलावणे पाठविले, राजोमचार, चले, मुख्ये, सुंदरी द्रव्ये, मिष्ठांबे, इत्यादि विषयपदार्थातून राजाला कांड्ही एक नकोसे शाळे. सेन्याचे दर्शन शाळे नाही तर आपले प्राण जातील, असे संग्रह राजा विष्ट कोळर पडला, त्याचे मान उड्हन गेले.

राजाची ही शोकावस्था पाहून सेवकजन घावले. त्यांनी लागलीच सेनाच्या क्षमी आउन त्याला हा सर्वं भजकूर सांगितला. आपल्यावरील क्रोधातिशयानेच राजाची

व्यवस्था ज्ञालीसें जाणून सेनान्हावी आपली घोकटी अडकावून राजद्वारांत न थडकला. त्याला पाहतांच राजा एकदम उठून उभा राहिला; आणि त्याला ठा “प्रातःकाळी मला तुं आपले जे चतुर्भुज रूप दाखविलेस ते रूप पुन्हा आ दृष्टीस पाड.” इतके बोलून राजा न्हाव्याचे पाय घरून बसला. राजाची ती पाहून सेना चकित झाला. सकाळच्याप्रमाणेच तेलाचा पेला आणवून राजा त्यांत ची प्रतिमा पाहूं लागला; पण तशी चतुर्भुज प्रतिमा त्याला दिसेना.

इतक्यांत सेनान्हाव्याला घोकटीतील होनाचें शान झाले. तेव्हां सर्व प्रकार निं ताहून तो भक्तराज हंबरडा फोडून म्हणाला, “हे दीनबंधो, नारायण; तुं करितां केवढे नीच काम केलेस ! श्रुतिशास्त्रान्ही अगम्य अशा ते भजकरितां धूमध्ये घोकटी अडकविण्यास देखील संकोच कला नाहीस ही तुकी केवढी अद्भुत छवत्सलता !

इतके बोलत असतां सेनाला नहिंकर दाहून तो आक्रोश करूं लागला. राजाने के पाय घट घरून तो म्हगाला, “हे भाग्यवान् सेन्या; तुझ्या संगतीनेच मला वादशंन घडले, व्यासकृपेमुळे असे संजयाला गीताश्रवण झाले, त्याचप्रमाणे तुझ्या त्रृत्याने मला कृष्णरूप दिसले. संतसमागमाचा थोरपणा नी काय सांगावा ? असे इत्यरून राजा हरिभजनांत रममाण झाला. सेनाने घोकटीतून होन काहून ब्राह्मणांना तज टाकिले. राजावर श्रीकृष्णानें कृपा केली यांच्याले सेनान्हावी आनंदित झाला.

॥ श्रीसाईनाथ प्रसन्न ॥

महिला वस्तु भांडर

भरतकाम, विणकाम, शिवणकाम
यांस लागणारे सर्व साहित्य व भरतकामाची पुस्तके
लोंकर, गंगावने आणि सोर्दर्यप्रसाधानांचे व्यापारी.

छवीलदास रोड, दादर, मुंबई २८. (विस्टर्न रेल्वे)

* आमची कोठेही शाखा नाही. *

श्री ज्ञानदेवाचे स्वानुभव

गुरुदेवांच्या कृपेचे फळ म्हणजे अमृतानुभव

—गुरुदेव राने

जगाच्या स्वरूपाविषयीं श्रीज्ञानदेवांनी स्वतंत्र मत प्रतिपादिले आहे द यात् तात्त्विक विचारात त्यांनी अमोलिक भर टाकिली आहे. जगत् ब्रह्मापासून वेळ नाही; तें त्याचेच प्रतीक आहे; एकमेव, परम, चैतन्यमय आत्म्याची ती लीला आ असें श्रीज्ञानदेवांचे मत आहे. ब्रह्माशिवाय जगांत दुसरे कांहीच अस्तिवांत नाही वा ब्रह्म जगत् रूपाने प्रकाशमान होते. स्वतःस पाहण्याची इच्छा आत्म्यांत उस्फूर्त होते तेव्हां आत्माच नानारूपामक जगत् बनतो, आपल्या पाहण्याचा विषय होतो. आपल्या स्वतःस हृश्य जगाच्या रूपाने आपणच पाहतो. सर्व त्रिपुटींच्या पलीके असलेला शुद्ध तेजोरूप आत्मा जगाच्या निमित्ताने आपला विस्तार करितो. सत् बदलणाऱ्या व नाना रूपे धारण करणाऱ्या जगांतील अनेकविध वस्तूच आघार म्हणजे परम चैतन्य आहे, तें इतके श्रीमंत आहे की क्षणोक्षणीं जगांतील अनेक प्रकारच्या वस्त्रांच्या रूपाने नित्य नवे पोषाख घालते, आत्मा एकदां निर्मित झालेसा वस्तू जुन्या व जीर्ण मानतो व नित्य नवीन व ताज्या वस्तू निर्माण करून आपल्या हड्डीपुढे ठेवतो. हे केवळ ब्रह्मच जाणत्या जिवाच्या रूपाने दिसते व त्यास ज्ञेय व ज्ञात असलेल्या वस्त्रांत बदल होतो, त्याप्रमाणे या जाणणाऱ्या जीवात्म्यामध्येहि सुतत बदल होतो. जरी ब्रह्मच हृश्य जगत् व त्याचा द्रष्टा बनते व त्याचा आनंद उपभोगते, तरी त्याचे यत्किंचित्हि बिघडत नाही; आरशांत अ पले प्रतिबिंब पाहिल्याने मुखांच्या मूळ रूपाचे ऐक्य बिघडत नाही; जातिवंत उत्तम घोडा उभा असुा असतो व त्याच स्थितीत शोप घेतो; पण झोपेतून जागा झाला तरी त्याची मूळ स्थिती कायम असते, बदलत नाही. पाणी लाटांचे रूप धारण करून विश्वार करते, त्याप्रमाणे जगाचे ला धारण करून ब्रह्म आपणच आपल्याशी क्रीडा करते. अग्र ज्वालांच्या माळा धारण करितो तेव्हां अमीत कांही भेद निर्माण होतो काय? सूर्यामोऽवतीं किरण पसरले असले तरी सुर्य व किरण यांच्यामध्ये भेद निर्माण होत नाही; त्याचप्रमाणे चांदण्याने व्यापृत झाला तरी चंद्राचे ऐक्य बिघडत नाही. कमळ सहस्रदळ धारण करून उमलले, तरी एकच असते. अनेक तंत्र मागावर पसरलेले असले, तरी त्या सर्वांमध्ये एक तंतूच असतो. त्याप्रमाणे ब्रह्म हृश्य किंवा द्रष्टा या दोन्ही स्वरूपांत एकच असते; कारण तेंच दोन्ही रूपे धारण करते, आत्मा सर्व विश्व व्यापून राहिला.

तरी त्याचें ऐक्य नाहीं से होत नाहीं. डोळ्यांस पाती न उघडतां जग पाहतां आले असतें किंवा अश्वत्थचीज नष्ट न होतां अश्वत्थ वृक्ष पूर्णपणे बाढला असता, तर ब्रह्माच्या ऐक्याचा विस्तार नानाविध हश्य जगाच्या रूपानें कसा होतो हे सोदाहरण दाखवितां आले असते. याच्या उलट आत्म्याला ज्या वेळी आपल्यास पाहण्याची सहज इच्छा होत नाही व तो जगाच्या रूपानें प्रगट होत नाही, तेव्हां तो तसेहि करु शकतो. तेव्हां तो आत्मस्वरूपांतच राहतो. आत्मस्वरूपांतच विश्राम पावतो; डोळे झांकले असतां हष्टि आपल्यांतच लीन होते, कांसव आपले पाय आपल्यांत ओढून घेतो किंवा अमावास्येच्या दिवशी चंद्राचे किरण चंद्रांतच विराम पावतात, त्याप्रमाणे तो आपल्या स्वरूपांतच राहतो.

परब्रह्म नुसतें आपल्या डोळ्यांचे पाते हालवून हश्य जग निर्माण करतें व या जगाचा नाश केल्यावर आपल्या केवळ स्वरूपांत लीन होतें. जे आहे ते सर्व ब्रह्म असल्यावर तेथे हश्य व द्रष्टा कोठून बेणार? आकाश आणि पोकळी, वायु आणि स्पर्शी, तेज आणि झगझगातपणा, सतत एकत्रच राहत असल्यामुळे, त्याचें नवीन एकीकरण होत नाही, त्याप्रमाणे दिसत असलेले जग व पाहणारा द्रष्टा अनादिकालापासून निर्मित होतात; म्हणून ते अनादि आहेत व म्हणून नव्यानें निर्माण होत नाहीत. विश्वरूपानें भासमान होणारे जग ब्रह्म पाहतें व त्याचा नाश आत्म्यावर त्याचें अभावपणे हि ते पाहतें. कारण विश्व अस्तित्वांत असो वा नसो, ब्रह्माचें दर्शन अखंड चालू असतें, चंद्राच्या व कापुराच्या पांढरेपणामध्ये भेद नाही, त्याप्रमाणे ब्रह्म व विश्व यांत भेद नसल्यामुळे ते कोणत्याहि स्थितीत असलें तरी स्वतःस पाहत असते. ब्रह्म व विश्व या दोन निराक्रया वस्तू आहेत व त्या एकमेकांना पाहतात असें समजण्याचें कारण नाही. कारण ब्रह्म आपल्यास विश्वरूपांत पाहतें. दुसऱ्या कोणत्याती वस्तूनें आपल्यास तेजानें व्यापावे अशी इच्छा रसनास नाहते; त्याप्रमाणे किंद्रूप ब्रह्मास दुसऱ्या कोणत्याच वस्तूची गरज लागत नाही. दुसऱ्या वस्तूनें कापुरास पांढरे करावें हे जसें अशक्य आहे, त्याप्रमाणेच ते सदैव आपणाच आपणांस पाहतें. चंदनास दुसऱ्या वासाने भरावें किंवा दुसऱ्या कोणत्या तरी वस्तूच्या द्वारे ब्रह्मानें पाहावे ही गोष्ट अशक्य आहे. दिवा जसा प्रकाशाने भरून राहतो, त्याप्रमाणे हे विश्व सदैव स्फुरणाऱ्या परम चैतन्यानें पूर्णपणे भरून राहिले आहे; ब्रह्माच्या बाबतीत पाहणे व न पाहणे ही चंद्राच्या बाबतीत जसा प्रकाश व धंघार तशी आहेत, त्यांचा चंद्रावर कांदीच परिणाम होत नाही व म्हणून चंद्र आपल्या मूळ अव्यय स्वरूपांत सदैव असतो. कापुरास अग्नि लाविला तर तो अग्निसहित जळून जातो, त्याप्रमाणे द्रष्टा व हश्य संपेक्ष असल्यामुळे ते एकमेकांचा नाश करतात; एकांतून एक ठगे केला असतां शूल्य बाकी राहतें; किंवा सर्व समुद्र एकत्र मिसळले तर पूर्व व

पश्चिम हा भेद नाहीसा होतो व फक्त पाणी बाकी राहतें; त्याप्रमाणे ब्रह्म हैं द्रष्टा व दृश्य या दोहोपलीकडे असत्यामुळे त्या दोहोचे आधारभूत असें सत्य म्हणुन बाकी राहतें. द्रष्टा व दृश्य यांचा नाश व द्रष्टा-दृश्याच्या नवीन निर्माणामध्ये असलेली स्थिती ब्रह्माची स्वाभाविक स्थिति म्हणतां येईल, पाण्यावरील उठलेला तरंग नाहीसा होतो व नवीन तरंग अद्यापि उठला नाही, ही पाण्याची स्वाभाविक स्थिति आहे; निद्रा संपते व अद्यापि पूर्ण जागृति आली नाही, ती आमची खरी स्वरूप स्थिति होय; दिवस संपतो व रात्र अद्यापि झाली नाही, ही आकाशवाणी नैसर्गिक स्थिति होय.

एवं वस्तुमध्ये केवळ ब्रह्म जर व्यापून आहे, तर द्वैतभाव प्रकट करणारे पाहणे किंवा न पाहणे स्थांत कसें सभवेल ! ही दोन्ही सापेक्ष असत्यामुळे एकमेकांचा नाश करितात. (असृत. ७. २००). आरशांत मुख प्रतिबिंधित होवो अथवा न होवो, मुख जसें आहे तसें राहतें; त्याप्रमाणे आत्मा मायेने व्यक्त होवो अथवा न होवो, आत्मा असत् आहे असें सिद्ध करतां येणार नाही. दिवा लागला म्हणाचे लावणाच्याचे आस्तित्व सिद्ध होतें; त्याप्रमाणे आत्म्याच्या सत्यत्वामुळे मायेला सत्यपणा येतो. आत्म्याशिवाय या जगांत दुसरे कांहीच सद नाही—मग तो जगाच्या रूपाने न द्रष्टा म्हणुन व्यक्त होवो अथवा न होवो; गंगा स्वतंत्र वाईत रावो किंवा समुद्रास मिळो, गंगेचे पाणी आहे तसें राहतें; तृप यिजो अथवा विरघळो, तें आहे त्या स्थितीत राहतें. सुक्ष्म विचाराने द्रष्टा व दृश्य दोन्ही खोटी ठरतात. एकच आत्मा सर्वत्र स्फुरत असत्यावर त्यास पाहणारा द्रष्टा किंवा तो पाहाले असें दृश्य कशीं संभवतील ? तो आपल्यास आपण पाहतो म्हणणे—लाटा पाण्यांत ओतणे, किंवा प्रकाशांत प्रकाश मिसळणे, किंवा त्रुसीस त्रुसि ओगरणे, किंवा आग्नि ज्वाळांत गुँडाळणे—याप्रमाणे निरथंक आहे. याप्रमाणे आत्मा शब्दांनी अवर्णनीय आहे व तो ज्ञानाणा किंवा अनुभवाचा विषय होऊं शकत नाही, असें श्रीशानदेव आत्म्याचे वैभव अतुलनीय आहे; कारण तो आपले ऐक्य विषहूं न हेतां जगत् होतो; सूर्याची किरणे त्याच्या पासून बाहेर दूर गेली नसरी, तर आत्म्यास सूर्याची उपमा देतां आली असती. आत्म्याच्या लीलेला उपमाच नाही. तो तत्समान, आत्म्यासारखा आहे. एवढेच त्याच्याविषयी आपणांस म्हणतां येईल. आत्मा स्वनंद-मुखाच्या घासांनी लवकर जेवीत असला, तरी तें अज्ञ संपत नाही व कुशीला सुरकुती पडलेली दिसत नाही. त्याचें पोट सदा भरलेले म्हणुन तो नित्य दुस असतो. याप्रमाणे निरूपम प्रकाशाने आपल्याच विलासाने आपल्या स्वरूपाच्या ठारीं आत्मा आनंदसाम्राज्य भोगतो. परमार्थीत सद्गुरुंचे महत्त्व

श्रीशानदेवांनी असृतानुभवांत श्रीसद्गुरुंचे परमार्थीत किंती महत्त्व आहे. याचें जेवणन केले आहे, तिकडे आतां वळू. श्रीशानदेवांचे आपल्या गुरुबहुल घेम द्यावा

व निःसीम आहे. जरी ते आपल्या सर्व काव्य-प्रतिभेदे वैभव खचून त्यांचे वर्णन करितात व उपमेवर उपमांची व रूपकांवर रूपकांची इलेचेल करूनहि श्रीसद्गुरुंच महत्व शब्दांनी पूर्ण वर्णन करण्यास आपण अगदी असमर्थ आहो असे महणतार. आपले सद्गुरु श्रीनिवृत्तिनाथांचे वर्णन करण्यासाठी श्रीशानदेवांनी असृतानुभवाचा संबंध दुसरा अध्याय जणु राखून ठेविला आहे. ‘निवृत्ति’ या नांवाचा अर्थ अक्रिय असणारे अकृत्रिम, केवळ स्वयंभू ज्ञानघन ‘निवृत्तिमण’ असा आहे. असे श्रीशानदेव सांगतात. सूर्यास अंघःकाराचा शत्रू म्हणून तुमा नसतो; त्याप्रमाणे निकारण करण्यासारखी कोणतीच प्रदृश्ये आत्म्यांत नाही, तरी माझ्या सद्गुरुस ‘निवृत्ति’ हे नांव प्राप्त शाळे. “श्रीनिवृत्तिनाथ म्हणजे अक्षर, अवर्णनीय, अज अव्यय, श्रीमंत व समर्थ, केवळ आनंदघन असे देवत आहे.” असे श्रीशानदेवांनी नमनाच्या पढिल्या संस्कृत श्लोकांत आपल्या गुरुंचे वर्णन केले आहे. मायारूपी मदेन्मत्त हत्तीस मारून, त्याच्या गङ्डस्थलातील मुक्त मोळांचे पकवाब जेवूं घालणाऱ्या सद्गुरु श्रीनिवृत्तिमहाराजाना श्रीशानदेव वंदन करत त. साधकाच्या प्रयत्न-वनाला वर्षताप्रमाणे सुखदायक, ब्रह्मविद्येचे सौभाग्यसूत्र, निर्विकार असूनहि मूर्तिमंत दयाच, असे श्रीनिवृत्तिनाथ आहेत. मुक्तीचे वैभव वांटप्यांत लहान—मोठा भेद ते मुळीच करीत नाहीत. ते शिवापेक्षां जस्त समर्थ आहेत. जीवात्मा आपला घन आनंद पाहतो, असा ते आरखा आहेत. त्याच्या कृपप्रसादाने अर्थात्मशान—चंद्राचे विस्कळितपर्ये पसरलेले किरण एकत्र आणले जातात. गंगा एकदा समुद्रात मिळाली की तिची सर्व खळखळ शांत होते, त्याप्रमाणे आत्मश दग्दगुरु भेटले की साधकाचे आत्मानुभवासाठी केलेले सर्व प्रयत्न संपतात व शांत होतात. सद्गुरुंची कृपा म्हणजे मूर्तिमंत सूर्य आहे; त्याच्या उदयाने अज्ञनरूपी अंघःकार नाहीसा होतो व आत्मशानाच्या स्वानंदाचा अरुणोदय होतो.

सद्गुरुच्या कृपागंगेत स्नान कर्त्तव्य साधक इतका पवित्र होतो की तो प्रत्यक्ष शंकरासु अपवित्र मनून त्यास शिवूं देत नाही. आपल्या सद्गुरुच्यी आशा तंतोतंत व ताबडतोन जो मानतो व त्याप्रमाणे घागतो, त्या साधकालाच आरम्भानाचे गोड व पक्क फळ अभतें. श्रीदगुरुच्या प्रकाशाने चंद्र व तारका निर्माण होतात व सूर्य प्रकाशमान होतो. प्रत्यक्ष धिव आपल्या जीवदशेस कंटाळून निजरूप स्थिति पुनः प्राप्त केव्हां हाईल याचा सुभूर्त श्रीसद्गुरु खोतिवाला विचारतो. श्रीसद्गुरु सर्व अनुमानांपलीकडे व प्रमाणांप श्रीकडे आहेत. से शब्दांमी अवर्णनीय आहेत. शब्द त्यांजवा ऐक्यरूपांत लौन होतात व त्या ऐक्यास द्वेत मुळी लपत नाही. जो सर्व आकार व दृष्टिपलीकडे आहे, तो आमच्या खुतीचा व नमनाचा विषय कसा

होईल ? सूर्य आपल्या उदयाचें कारण होनं शकत नाही, त्याप्रमाणे हे सद्गुरु नमनास ददनाची देवता होत नाहीत. एवढेच नव्हे तर जो वंदन करावयास जातो त्याचा माममुसुहि राहत नाही, कारण त्यास आपण सद्गुरुप्रमाणे आत्मरूपहि आहौं याचा अनुभव येतो. आपण श्रीनिवृत्तिस वंदन करायला गेलो, तर वंदन करणारा व वंद्य दोघेहि नाहीसे आगे; कापूर व अग्नि एकत्र आले म्हणजे दोन्ही नाहीसे होतात. कापूर व अग्नि एकत्र आले म्हणजे दोन्ही नाहीसे होतात किंवा स्वप्रांत पति आपल्या पत्नी-जवळ गेला व जागा झाला म्हणजे दोघेहि नाहीसे होतात. वंदणारा, वंद्य व वंदन या त्रिपुटीच्या पळीकडे श्रीगुरु असतात; कोणत्याहि शब्दांनी वर्णन करतां येत नाहीं यामुळे होऊन, सद्गुरु म्हणजे सर्वांत मोठे गृह आहे. असें श्रीज्ञानदेव म्हणतात. देहभाव न विसरतां त्याच्यावर प्रेम करतां येत नाही; तेथें गुरु व शिष्य या दोन्ही शब्दांना एकच अर्थ आहे व फक्त गुरुच दोघांमध्ये राहतो.

आत्मज्ञान्याचे वर्णन

पुढे श्रीज्ञानदेव ब्रह्मज्ञान झालेल्या संतांचे वर्णन करितात. भोग्य व भोक्ता दृश्य व दृष्टा हा सर्व द्वैतभाव अखंड ब्रह्मामध्ये ऐक्य पावतो; सुगंधच नाक व वास झाला; अवणालाच कान उत्पन्न झाले; आरसे त्यांना पाहणाऱ्या ढोळ्याशीं एकरूप झाले; तसा हा अद्वैताचा अनुभव आहे. शेवंती फुलाला हजारों पाकळ्या आल्या तरी एकच फूल राहतें, त्याप्रमाणे ब्रह्मज्ञ नानात्वामध्ये आपले ऐक्य अनुभवितो. इंद्रिययोचर अशा अनेतविध दृश्य पदार्थांमधून ब्रह्माचे ऐक्य अनुभूत झालें आहे. व इंद्रियें आपल्या विषयाचे आकलन करूं लागतील तर तीं आपल्या विषयांसह एका ब्रह्मांत लुस होतात व एक ब्रह्मच बाकी राहतें. कारण हे ब्रह्मच इंद्रिये व त्यांचे विषय यांचा आकार घारण करतें. लांटाना घरूं जाणाऱ्या हाताला पाणीच लागतें; किंवा एक कापूर ढोळ्यास पाढरा दिसतो, हातास त्याचे स्पर्शज्ञान होतें व नाकासु सुगंध येतो; त्याप्रमाणे आत्मज्ञान्याच्या दृष्टीने एकच ब्रह्म इंद्रियजन्य अनेकत्वाच्या रूपाने स्फुरतें. उंसाचे निराळे भाग रसांत लुस होतात, त्याप्रमाणे हे सर्व बाह्यतः दिसणारे भेद त्याच्या दृष्टीने नाहीसे होतात. त्याची इंद्रिये जरी विषयोपमोग घेत असलीं, तरी त्याच्यामध्ये नात्वाचा लेशदि नसतो. त्यास प्रतीत होणाऱ्या प्रत्येक वस्तुबद्दल तो बोलत असला, ती त्याचे परम मौन अखंड व आविचलित अवतें; आणि तो अनेक कर्में करीत उला तरी निष्कर्मी राहतो. सूर्य आपल्या सहस्र किरणांनी अंधारासु भेटावयास जातो, त्याप्रमाणे आत्मज्ञ अनन्यसाधारण राहतो.

परा-भक्तीचे स्वरूप

अशा संतांच्या अंतिम तत्त्वाविषयीच्या मनोभूमिकेस अद्वैतपक्ति किंवा ऐक्य-भक्ति म्हणतां येईल. यापुढे अष्टांग योग दिवसा चंद्राप्रमाणे निस्तेज ठरतो. येथे

श्रीज्ञानदेवांचे अनुभव

शेवटीं या ग्रंथांत श्रीज्ञानदेवांनी श्रीनिवृत्तिनाथांच्या कृपेने आपल्यास आलेल्या अस्थारिमक स्वानुभवाचे जे उल्लेख केले आहेत त्यांचा थोडक्यांत विचार करूं. अस्याच्या स्वतःच्या ज्ञानदेव या नांवाबरून पाहतां व स्वतःच्या अनुभवाच्या दृष्टीनेहि आहतां, अज्ञानाच्या साक्षेप व विरोधी अहणारे ज्ञानहि उरु नये असें आम्हांला बरुपाच्या ठिकाणी गुरुदेवांनी कृपेच्या दृष्टिक्षेपाने निजस्वरूपमय केले' असें

भीशानदेव सांगतात. आम्ही आमच्यामध्ये सामावत नाही इतक्या व्यापक स्थिती श्रीगुरुकृपेन आम्हांस आनंदानें नांदविलें. आत्मस्थितीनेहि आम्ही मध्य नाही, ही स्थिति स्वसंविक्तीनेहि मर्यादित नाही, कारण स्वसंविक्ति परस्संविक्ति सापेक्ष आहे. आपण मुक्तिरूप असलो, तरी आम्हांमध्ये द्वैत संभवत नाही, श्रीशानदेव सांगतात. आमच्या स्वरूपस्थितीचे वर्णन करील अशी वाक्‌सूष्टीच एवं निर्माण क्षाली नाही, व आमचे स्वरूप पाहील अशी दृष्टि उत्पन्न क्षालीच भवणून आम्ही प्रगट किंवा गुप राहिलो नाही, यात कांही नवल नाही. ही आम स्वरूपस्थितीत असण्याची पद्धति अगदीच निराळी आहे. शब्दांनी वर्णन करायेणारी अशी स्थिति श्रीनिवृत्तिनाथांच्या कृपेन आम्हांस लाभली असा श्रीशान निर्बाळा देतात. एकमेहांची अदलाबदल करण्याच्या उद्देश्यानें नवरा-नवरा एकमेहांचा गळा कापला तर दोघे नाहीले होतात, त्याप्रमाणे सापेक्ष ज्ञान वृद्धी अज्ञान त्या स्थितीत नाहीशी होतात, ज्ञानज्ञानरूपी प्रकाश व काक्खोख पोटांत या देंदीप्यमान चित्सूर्य चिद्रगनी उगवला आहे. श्रीशानदेव आनंदभरांत उपर्याकी, श्रीनिवृत्तिनाथांनी मला स्वनंदसाम्राज्याचा एकमेव सप्राट केला. ज्ञानदेव गुरुरूपांत मिसळून एक शाळे, तरी श्रीनिवृत्तिनाथ त्यांस 'ज्ञानोबा, तू माझा असें पुनः आपणच उद्घारतात, हे त्याच्या वैभवास साजेसेच आहे,' असें श्रीनिवृत्तिनामपणे व सद्गुरुंत अंतःकरणानें उद्घारतात.

ए. आर. सावंत ऑन्ड ब्रदर्स

३६३, मंगळदास मार्केटसमोर, मुंबई नं. २.

टे. नं. २२८४४

तयार कपडे, सर्व प्रकारची होजियरी तसेंच टॉवेल्स, चादरी व
पड्यांचे कापड मिळण्याचे एकमेव ठिकाण.
होलसेल व रीटेलर्स

मंगळवेद्यांतिल दोन भक्त-शिरोमणी

कान्होपात्रा व दामाजी

पंदरपुरच्या दक्षिणेस सात कोसावर मंगळवेदे नावाचें टुमदार गांव आहे, ती साधुसंतांची पवित्र भूमि आहे. त्या गांवांत इथामा या नावाची एक वेश्या रहात आहे. तिला कान्होपात्रा या नावाची एक मुलगी होती. ती खरोखर लावण्यवती होती. त्यन, नृत्य वैरे कला शिकून कान्होपात्रा आपल्या धंद्यांत तरबेज झाली. आपली ऐरगी वयांत बाली असें पाहतांच शामानें तिला राजाळा अपेण करून पैसे मिळवियाचे मनांत आणिले. तिनें कान्होपात्रेला आपला विचार सांगितला, तिच्या म्हण॑ज्यासु कान्होपात्रा कबूल होईना. तिनें आपल्या अ ईंडा सांगितलें की, “‘लावण्यानें मजपेक्षां नष्ट असा जर कोणी पुरुष भूलोकी भेटेल तरच मी आपला देह त्याच्यां स्वाधीन नारीन.’” तिचा निर्धार पाहून शामेनें तो विचार तसाच थांबविला.

पुढे कांही दिवसांनी पंदरीला जाणाऱ्या यात्रेकरूची व कान्होपात्रेची मुलाखत प्राळी. वारकर्ण्यांकदून कान्होपात्रेला श्रीपांडुरंगाचें स्वरूपवर्णण ऐकावयास सांपडले. ज्यांच्या योगानें तेजाची सीमा होते अशा चंद्रसूर्यादि तारागणांना हि पांडुरंगाच्या दिव्य तेजानेच तेच प्राप्त झाले आहे असें एकतांच कान्होपात्रेला श्रीविठ्ठलाचा ध्यास लागला. आपल्या आईची परवानगी घेऊन ती पंदरीस गेली. तिनें हातामध्ये वीणा स्वारण करून मंजुळ स्वरानें गायन केले. महाद्वारात लोटांगण घालून ती पांडुरंगापुढे हात जोडून उभी राहिली अजामिळ, पिंगला, कुब्जा यांच्याप्रमाणे देवानें आपलाही स्वीकार करावा या हेतुनें ती देवाळा अनन्यभावानें शरण गेली. तिच्या अंतःकरणात सर्वंत्र सळ्डाव भरल्यानें हरिगुणवर्णन करण्याकरितां तिनें तेंच ठारें दिले. ती सर्व काळ आपल्या चित्तांत हरिरूप घरून राहिली.

जलचरांचा कांहीच अपराध नसतां कोळी त्यांना मारीत असतात. पारधी शायदांची लीलेने शिकार करितात, ढेकूण मनुष्यांना पीडा देतात, त्याचप्रमाणे दुर्जन लोक आपल्या स्वभावघर्मानुसार सजनांचा विनाकरण छळ करितात. या दुर्जन सुज्जनांमधील स्वाभाविक वैरानुसार एका खळ जनानें बेदरास जाऊन बादशहाला कान्होपात्रेच्या सौदर्याची वर्दी दिली. तिचे लावण्य-वर्णन ऐकतांच बेदरच्या बादशहास कान्होपात्रेबद्दल मोह उत्पन्न झाला. त्यानें तिला पकडून आणण्याकरितां पंदरपुरास आपले दूत रवाना केले. कान्होपात्रा महाद्वारात कीर्तन करीत असतां ते राजकिंकर

तिला राजाचा हुकूम फूमावून पकडू लागले. राजदूत आपल्याला बलात्कारानें घेऊ जाणार हैं खास कळतांच ती शेवटचें दर्शन घेण्याकरितां म्हणून राजव्हांत शिरली. ते राजदूत मंडपांतच उभें राहिले. कान्होपात्रा विनीत होऊन पांडुरंगास म्हणाली, “हे पुंडलीकवरदा, मी तुझी झालें असतांना माझे रक्षण होणार नाहीं तर तुझ्या प्रतिशेचा भंग होईल. गजेंद्र, कपोती इत्यादिकांना तूं संकटांदून तारिलेस. मला जर हैं दूत स्पर्श करून राजाकडे नेतील तर संतुष्टजनामध्ये तुझें हसें होईल. भक्ताचा कैवार घेणे हैं तुझें नीद आहे.”

तिची कम्हणावचनें ऐकतांच पांडुरंगांनी लागलीच दया करून तिचें चैतन्य काढून आपल्या मांडीत घातले. कान्होपात्रा परमात्म्याच्या मांडीत गुप्त होतांच तिचें निर्जीव प्रेत पुजान्पांनी दक्षिणद्वारांत नेऊन पुरले. त्या प्रेताचा लागलीच तरटीवृक्ष उगवला.

बेदरचे शिपाई मंडपांत तिष्ठत होते. त्यांनी पुजान्यांना कान्होपात्रेला लवक्ष वाहेर आणप्यास सांगितले पुजान्यांनी त्यांना झालेला खरा मजकूर सांगितला शिपायांना पुजान्याचें भाषण खोटें वाटले. त्यांनो कान्होपात्रेला परस्पर कोठे तरी दडविली असावी असा तकं करून शिपायांनी सर्व पुजान्यांस पकडले आणि ते बेदरास बादशाहाकडे गेले.

राजानें कान्होपात्रेचा मजकूर ऐकून पुजान्यांवर ढोळे वटारिले. राजाचा कोष पाहून पुजारी थरथर कापूं लागले. त्याचा कोप शांत करावा म्हणून त्यांनी राजापुढे दुक्का व प्रसाद ठेविला. देवाचा प्रसाद म्हणून राजानें त्याला स्पर्श केला तो त्यांत एक केस आहेसें कळून आल्यानें राजा पुनः अति क्रोधाधमान झाला. तो केस देऊन ठेवलेल्या कान्होपात्रेचाच आहे असा भरंवसा घरून राजा पुजान्यांना खावयास उढला. त्यानें त्यांना दरडावून विचारितांच पुजान्यांनी भीत भीत सांगितले, “हा केस प्रत्यक्ष पांडुरंगाचा आहे.”

राजाला हैं भाषण सपश्चेल खोटें वाटले. त्यानें पुजान्यांकळून विठोबाळा केस असल्याबद्दलचा जबाब प्रतिशेवर लिहून घेतला आणि त्यांची प्रतिशा मिथ्या ठरल्यास त्यांना कडक शिक्षा करण्याचा निश्चय ठरवून तो साक्ष पाहण्याकरितां पुजान्यांना घेऊन पंदरपुरास निघून गेला.

ब्राह्मणांनी राजाजवळ केसाविषयीं जी बतावणी केली तो असत्यच होती. आता पंदरपुरास पौचतांच राजा आपले जीव घेणार अशा खात्रीनें ते सर्व देवाची गर्भास करीत चालले. पुंदरपुरानजीक येतांच ब्राह्मण पांडुरंगास उद्देशून बोलले, “हे परमात्मन्! तूं द्रौपदीला वळीं पुरविलीस; त्या सतीला चतुर्भुज केलेस; नखासांना

गोवर्धन घारण करून इंद्राचा गर्व हरण केलास; दारुण दण्डवाच्या ज्वाळा गिबून पाईगोपाळाचे रक्षण केलेस. आम्हां दीनांचे संरक्षण करण्यासही ते तसाच घारू वे आणि आमची अब्रू राख.”

अशी करणा भाकून ते गुडपारापाशी येऊन पोहोचले. ब्राह्मणांनी तेथे लोटागणे घालून राजाला राजाला शेजार-मंडपांत नेले. ब्राह्मणांच्या म्हणण्याची प्रचीत पाहण्याकरितां राजाने प्रभूच्या मूर्तीकडे हृषी फेकली तो पाहुंरगाच्या प्रभायमान मुकुटाखाली बहुत सुंदर असे कुरळे केश आहेत असे पाहतांच राजाने ईश्वरास दंडवत घातला. ब्राह्मणांबद्दल त्य ला आदर उत्पन्न झाला. ब्राह्मणांना पांडुंगाने आपला केवार वेतल्याबद्दल आनंद वाटला. ब्रह्मणांचे वचन सत्य करण्या करितां ज्या पाषुण्यमूर्तीने मस्तकावर केश घारण केल्याचा साक्षात्कार दाखविला त्याच प्रभूच्या स्तरवरात कान्होपात्रा लीन झाली. हे आठवून राजाला तिचा जन्म घन्य वाटला. कान्होपात्राचा आपण छळ केला याबद्दल राजाला दुःख वाटून तो फार लीन झाला. त्याने पूज्यभाव धरून कान्होच्या तस्टीवृक्षाचे दर्शन घेतले. पंढरीसारख्या पवित्र व पुरातन क्षेत्रांतील सर्व वृक्ष असेच दिव्य असावेत असे पाहून राजाच्या अंतःकरणात सात्विकी भाव उचंबळून आला. त्याने मोठ्या प्रेमाने पांडुरंगापुढे लोळण घातली आणि तो बेदरास निघून गेला.

प्रपञ्चांत राहून परमार्थ कसा साधितां येतो याचें दामाजीपंत हें ढळढळीत उदाहरण होय. तो उदार, ज्ञानी आणि वैर्यशील होता. तो वेदवादशहाच्या पदरी चाकरीस राहून संसार चालवी, तरी संसार मिळ्या आहे अशा ज्ञानाने तो मनाने अहर्निश पांडुरंगाच्या भजनांत गुंतलेला असे. कोणी अन्नार्थी याचक दामाजीच्या घरांतून विमुख परत जाणे अशक्य होतें. तो फार हुशार व विश्वसुरु आहे असे जाणून बादशहाने मंगळवेदै यशील राजमहालदास्तान त्याच्या स्वाधीन करून त्याला ठाणेदार नेमिले. तेव्हांपासून आपल्या कुटुंबालह तो मंगळवेद्यासच जाऊन राहिला.

कित्येक दिवस लोटल्यानंतर पृथ्वीवर कडक दुष्काळ पडला. कित्येक लोक उपासमारीने पटापट प्राण सोडूँ लागले. त्या दुष्काळाच्या दिवसांत पंढरपुरचा कोणी एक कुधित ब्राह्मण अज्ञाची आशा घरून दाम जीच्या घरांत प्राप्त शाळा, दामाजीने त्याचा वीर्य सरकार करून त्याला यथास्थित भोजन घातले. अज्ञाच्या प्राप्तीने तो ब्राह्मण समाधान पावली; पण त्याला त्याच्या उपाशी बायकामुळांची आठवण होऊन तो रुद्दन करून लागला. त्याची शोकाकुल अवस्था पाहून दामाजीने आपल्या चाकरांबरोबर दोन खड्डे घात्याच्या गोण्या देऊन त्या ब्राह्मणास त्याच्या घरी पाठवून दिले.

त्या गोप्या घेऊन तो ब्राह्मण आनंदाने आपल्या घरार्दी पौचला. पण स्थाला

ते धान्य कोण पचूं देणार? अन्नाकरितां हपापलेल्या लोकांनी विनादिकृतपणाने त्याचे सर्व धान्य लुऱले. आपल्या धन्यावर पडलेल्या टोळधाडीमुळे तो न झाण बहुत तळमळला, त्याने इतके धान्य आणले तरी केंदून असा त्याला लोकांनी प्रश्न केला. वरुन त्याने लोकांजवळ दामाजीपंताच्या औदार्याची प्रश्नसा केली. दामाजीचा लौकिक कळताच इजारों लोक पंढरपुराहून निघून मंगळवेळ्यास दामाजीच्या दारांज येऊन उभे राहिले. त्यांनी दामाजीची फार सुति गायली. दामाजीने सर्वत्रांना नम स्कार घालन त्याचा कल्याणप्रद व्याशीर्वाद घेतला. आपल्या दारांत प्राप्त शाळेशेकडों लोक बुझुक्षित याचक आहेत हे जाणुन दामाजीचे चित्त कळवळले. त्याने तो वृत्तांत आपल्या बायकोस समजावून दिला. इतक्या शुभितांचे अंतमे तूस करण्याला अपल्या घरांत पुरेशी सामग्री नाही असे जाणून ते दोबेदी मोठ्या विचारांत पडले. इतक्यांत दामाजीला राजाच्या धान्यकोठारीची आठवण आठ ज शाळी. राजधान्याची अंबारे याचकाकडून लुटवार्हीत असा विचार त्याने मनांत आणिला. वास्तविक पाहतां हे कृत्य अविश्वासाचे होते. बादशहाला हे स्वादाचे वर्तमान समजले तर तो आपला प्राण घेण्यास चुकणार नाही, ही कल्पना देखील त्याच्यामुळे उमी राही नी. मग दामाजीपंताने प्राणाची भीति बाळगून याचकांना तरेच परत लावले काय? नाही नाही; हजारों लोक व्याकुळ अवस्थेत टाकून त्यांचे भोगीत पडणे हे दामाजीचे ब्रीदच नव्हते. आपल्या एकट्या प्राणाच्या बळीने हजारे जीव वाचत आहेत हे ध्यानांत आणून त्या सत्वशील वीराने स्वतःच्या प्राणाची पर्वा सोडिली. त्याने राजधान्याची अंबारे उघडून ती याचकांच्या स्वाधीन केली. अठरापगड जातीने नेवडेक तितके धान्य नेऊन दामाजीस दुवा दिला. आपणाकडून एवढा परोपकार घडला याचदूल दामाजीला तिळमात्री अभिमान उत्तम शाळा नाही. उलट पांडुंगांने आपल्या कर्वी प्राण वांचविले याचदूल शिंगी होऊन तो हंस-शोकरहित असलेला दामाजी भगवध्यानात गर्क रोक्त बसला.

या परोपकराच्या कृत्यानें दामाजीचा मोठा लौकिक शाळा. पण सज्जनाची भीति दुर्बनांना कशी सोसणार? प्रपंचाकरितां अनेक कुटिल व्यवहार करण्याच्या विमुक्तीषी लोकांची अंतर्मुखी दामाजीच्या सुतीने जळावयास लागली. दामाजीना हाताल ला. मुजुमदार मोठा स्वार्थी व परोत्कषद्रोही असल्याने त्याने ते वर्तमान वेदरच्या बादशहास कळविले. यानव्या मुजुमदाराचे पत्र वाचतांच बादशहा इंगलंड सारखा कल शाळा. दामाजीने आपली अज्ञा न घेतां केवळ स्वतःच्या अभिकरता राजधान्याचा व्यय केला याचदूल दामाजीचा ठार सारण्याचा निश्चय ठरवून बास्तुरहाले त्याला पकडून आणण्याकरिता आज्ञापत्र देऊन आपले शिंपाई मंगळवेळ्यास पाठविले.

राजकिंकरांनी राजाचें आशापत्र दामाजीला दाखविले. तो हुक्म पाहतांच इखाद्या मेषपात्राप्रमाणे दामाजी घावरला नाही. आपल्या आरोक्यांनी आकाशपातळ पृष्ठ करून त्याने राजसेवकांच्या मनांनुदया उत्पन्न करण्याचा यत्न केला नाही. कोणी दुस्मानांनी आपणाला संकटांत घातले म्हणून तो क्रोधवश झाला नाही. परोपकारार्थ आपल्या हातून अपराध घडला आहे त्याअर्थी योग्य ती शिक्षा भोगण्यास तो आनंदाने तयार झाला. पण बेदरास पौचतांच आपला अंत होऊन आपण प्रभुसेवेला मुक्तणार या व्यथेने व्यथित होऊन तो राजसेवकांना म्हणाला, “मी गुन्हेगार आहे. राजाशा मला प्रमाण आहे. मी आपखुषीने बेदरास येतो. माझी इतकीच विनंति आहे की, पांहुरंगाची शेवटची मेट बेण्याकरितां मला पंढरीस न्या.”

पादचाव्यांनीं दामाजीची विनंति मानव केली. पंढरपुरास पोहोचल्यावर पंताने स्वान केलें. नंतर गरुडपारावर लोटांगण घालून तो पुढे गेला. विटेवरील विश्वोद्धार जगद्गुच्छी मूर्ति पाहून दामाजी सद्गादित झाला. त्याने देवाच्या पायाला वंदन करून देवाला आलेगन दिलें. नंतर हात जोहून त्याने प्रथना केली की, “मी महदन्यायी असल्यामुळे बादशाहाच्या क्रोधाला बळी पडलै आहे. आतां माझा शिरच्छेद होणार. त्यापूर्वी मला तुझे चरण हष्टीस पडले, एवढ्यानेच माझे सार्थक झालें. हे तुम्हें अखंरचै दर्शन आहे. आतां या दासावर चिरकाल लोभ असू दे.”

इतके बोलतांच दामाजीच्या नेत्रांतून अश्रूचा श्राव होऊं लागला. दूतांनी त्याला लवकर चलण्याबद्दल निरुद्ध लाविली. त्याची ती सजल अवस्था पाहून क्षेत्रवासांयांना फार दुःख वाटले. शेवटी भगवंताड्या चरणांकडे पहात पहात तो वियोगदुःखी दामाजी शिपायांच्या स्वाधीन होऊन वेदरच्या रस्त्याला लागला.

ज्यानें आपल्यावर सर्वस्वी भार ठेविला त्याच्याबद्दलची सर्व जबाबदारी सांभाळ-
प्यास परमात्मा तयारच असतो, दामाजीसारखा भक्त वादशङ्कापुढे हजर होतांच
त्याचा नाश होऊन आपले भक्तकैवारीपणाचें ब्रीद ल्यास जाईल असें जाणून पंढरी-
नाथानें लागलीच अत्यंजाचा वेष धारण केला, धान्याचा हिशेब करून त्याच्या
विक्रीचा बरोबर पैका संगती घेतला, दामाजीच्या नांवानें एक अर्ज लिहून तोहि
पाणोळ्यांत खोवून दिला आणि आपण स्वतः पाडेवार होऊन पांडुरंग बेदरास जाऊन
दाखल झाला,

द्वारपाळाकहून बादशहाला त्याच्या आगमनाची वर्दी पौचतांच त्याला बादशहा-समोर पुकारण्यांत आले. वजिरानें त्यास कोठून येणे झाले असें विचारतांच पांडुंगानें सांगितले, “मी मंगळवेद्याचा राइणारा असून दामाजीचा खानदानीतला रावता महार आडे. मला विठूनाही क असें म्हणतात. इतके सांगून नाईकानें दामाजीचा अज्ज बाद-

शहापुढे टाकिला. राजाशेवरुन वजिराने अर्जीतील मजकूर बाचला की, “स्वदेशामध्ये दुष्काळ पडून लोक तडकाफडकी मर्ह लागले असै पाहून आपल्या कल्याणाच्या हितामी सातशे खडी राजघान्य विकिले. एका रुपयास एक पायलीप्रमाणे होणारा आकां सोबत पाठवून दिला आहे. हा विठू महार आमचा कुलमुखयार आहे. पैका मोजून घेऊन त्याला पावती मिळण्याची कृपा व्हावी.”

असा मजकूर ऐकून दरबारांतील सर्व मंडळीना आश्र्यं वाटले. भावाप्रमाणे हिशेब करिनं एक लक्ष अडुसष्ट हजारांची गणती भरली. एवढी थोरली रक्कम लहानशा पिशवीत कशी मावली असेल हे पहाण्याच्या लालसेने कारभाण्यांनी नाईकान दिलेले द्रव्यपोतें चटकन् फोडिले. कारकून लोक रुख्ये मोजतां मोजतां थकले तरी द्रव्य संपेना. हे आश्र्यं पाहतांच बादशहा भजामध्ये विस्मित झाला. सवीच चित्र अभित झाले. राजाने ते द्रव्यपोतेच भांडारांत टाकून विठूनाहकाळा द्रव्याची पावती लिहून दिली. दामाजीपंताबदल खोटा मजकूर कळविणाऱ्या मुळुम दाराकर बादशहा कुद झाला. त्याचा हळ नष्ट करून त्याला देखत हुक्कम हाक्कुल देण्याबदल त्यांने दूताबरोबर खलिता दिला. त्याच दूताबरोबर दामाजीपंताकरित पोषास देऊन बादशहाने त्यांवा विठू महारासंगती ल बून दिले. विठू नाईकान राजाने वस्त्रे अर्पण केली. राजाने केलेह्या गौरवाबदल त्याला आशीर्वाद देऊन विठू महार त्या राजदूतांसह मंगळवेळ्याकडे चालू लागला.

इतका प्रकार उरकल्यानंतर राजपरिचारकांनी दामाजीला बादशहापुढे आणुन हजर केले. त्याला पाहतांच बादशहान पंताचा सन्मान करून त्यास गाढ अलिंगन दिले. त्याच्या आगमनापूर्वी घडलेला सर्व दृक्षांत बादशहाने दामाजीना स्पष्टपणे सांगितला. तेवढ्यावरून दामाजीपंत आपल्या मनांत जें कांदी समजायचे तें समजावे व म्हणावे “मर्कांची काज यात्रा होया इ प्रभो ! तुसी लोळा अपार अ हे भगवंता ! माझ्यावरील संवादाचे निवारण करण्यासाठी तं महार बनलास-चाकर बनलास ! ”

स्याक्षणापासून दामाजीच्या जीवनांत एकदम क्रांति घडून आली.

बुद्ध-देवाच्या कार्ही बोधपर कथा

भगवान बुद्धाच्या लहानपणी त्याच्या बडिलांनी त्याला दुःखाचे दर्शनच होऊं नये असा पक्का कडेकोट बंदोबस्त केला होता. आजारी, रोगी, म्हातारा कुणी त्याच्या नजरेला पहुं नये अशी काळजी त्याच्या बडिलांनी घेतली होती.

परंतु एक दिवस बुद्ध बाहेर पडला असतां त्याला दुःखी माणूस दिसला, म्हातारा माणूस दिसला, मृत्युचे दर्शन त्याला घडले. हे पाहिल्यावर त्याचीं विचारचक्रे जोरांत फिरुं लागली. त्याने विचार केला की मला दुःखदर्शन होऊं नये म्हणून कडेकोट बंदोबस्त करूनहि जर इतके दुःख दिसत आहे तर जगांत दुःख असेल तरी किती?

हा प्रसंगानंतर जीवनाकडे पाहण्याची त्याची हाषि बदलली, त्याने राज्यपरित्याग केला. तो वनांत गेला, तिथे त्याने कठिण तपस्या केली. आणि त्याच्या अंतिम उपवासाच्या काळांत त्याला दर्शन झाले! त्याने डोळे उघडून पुर्वेकडे पाहिले तो त्याला मैत्रीचे दर्शन झाले. पश्चिमेला करुणा, दक्षिणेला मुदिता व उत्तरेकडे उपेक्षा यांचे दर्शन झाले! अशा रीतीने चारी बाजूला त्याला दिव्य-दर्शने झाली!

त्यानंतर हा महात्मा सांगत सुटला की, जग दुःखमय आहे; दुःखाचे मूळ वासनेत आहे. दुःखपरिहाराचे साधन मैत्री, करुणा, मुदिता आणि उपेक्षा आहे.

हा दुःख-निवृत्तीचा मार्ग सांगत बुद्धदेव पंचेचाळीस-पञ्चास वर्षे सतत हिंडत राहिले. आणि फिरतां फिरतां एक दिवस देह सोडून निघून गेले.

X

X

X

डाकू अंगुलीमाल आणि बुद्ध

अडीच हजार वर्षीपूर्वीची गोष्ट आहे. भगवान् बुद्ध श्रावस्तीमधील मिक्षाटन व्याटोपून वनाकडे निघाले होते. त्यांना वनांत चाललेले पाहून गोवळी, शेतकरी त्यांच्या जवळ धांवत गेले आणि म्हणाले, “भगवन्, आपण या वनांत नका जाऊ, अंगुली-माल डाकू इथे राहतो. प्राण्यांचा वध करणारा, वाटसरूना मारून त्यांच्या बोटांची माळ अंगांवर धारण करणारा हा अंगुलीमाल डाकू आहे मोठाच हिसक! भगवन्, या वनांत तुम्ही जाऊ नये.”

मिक्षु मंडळीहि जाऊ नका, जाऊ नका म्हणून सांगत राहिली.

परंतु बुद्ध भगवान् थोडेच ऐकणार! जिथे अंधार आहे तिथेच तर प्रकाशाच सरी गरज असते, ते निर्भयपणे पुढेच चालले.

जराहि भीति ज्याच्या चेहऱ्यावर नाही, क्रोधाची छटाहि ज्याला शिवली नाही असा हा शांत, निर्भय पुरुष पाहून अंगुलीमाल चपापला। अंगुलीमालच्या दराच्याच सगळे कोसल राष्ट्र थरथर कांपत असे. आणि हा फाटका साधू निर्भयतेनै रंग विचारतो! याला कां मृत्युचे भय नाही? विवेकी जशा ठिकाणी विचारपूर्वक पाठेवायला घजत नाही तिथे मोठ्या वेगानै मूर्ख उड्या मारतात। त्या मूर्खांपैकीच वैरागी तर नाही!

अंगुलीमाल मोठ्या वेगानै बुद्धावर त्रुट्टन पडला। पण हे काय? त्याचे पाण चमिनीला खिळले को काय? कुठे गेली त्याची शक्ति? कुणी हिरावून नेली ती?

“हे श्रमणा, उभा रहा, स्थिर रहा.” अंगुलीमालनै गर्जना केली.

“उभाच तर आहें मी, अंगुलीमाल! प्राण्याविषयीं दंडत्याग केला असल्यामुळे मी स्थिरच आहे. अस्थिर तर तूच आहेस”—भगवान् शांतपणे हंसत हंसत त्याल म्हणाले.

अंगुलीमालच्या अंतःकरणांत लख्ख प्रकाश पडला। तो बुद्धाला शरण गेला बुद्धांनी त्याला आपल्याजवळ घेतले.

घनदाट अंघारांत प्रकाश झाला।

X

X

X

प्रथम अन्न, मग झान

भगवान् बुद्धांची गोष्ट आहे. त्यांच्या एका शिष्यानै एका माणसाला भगवंताकडे आणले व म्हटले, ‘गुरुदेव, याला त्रुप्ती चार उपदेशाच्या गोष्टी सांगा.’

भगवानांनी त्या माणसाकडे पाहिले. तो शक्कलेला दिसत होता. त्याला मुळी लागली होती. बुद्ददेवांनी त्या माणसाला विचारले, “तुझे जेवणखाण झाले कां?”

त्या माणसानै नकारार्थी मान हालवीत म्हटले, “दोन दिवसांपासून माझ्या पोटांत अन्नाचा कण नाही, महाराज!”

बुद्ददेव लगेच आपल्या शिष्याला म्हणाले, “याला प्रथम जेवूं घाल, बरं, याल देण्यासाठी याहून चांगला उपदेश आचातरी माझ्यापाशी नाही.”

शिष्यानै त्या माणसाला नेऊ जेऊ घातले. त्याची तृप्ति झाल्यावर शिष्याला गुरुदेवाकडे घेऊन आला. बुद्धांनी त्याला उपदेश न देतांच प्रेमाने निरोप

दिलेन पाठवून दिले ! हे पाहिल्यावर शिष्य महणाला, “ गुरुदेव, आपण त्याला उपदेश दिलाच नाही ? ”

तेव्हां भगवान् महणाले, “ अरे मूर्खा, उपदेश त्याला देण्याची गरज होती की तुला ? मुक्तेलेल्यांना जेऊं घाल, हाच उपदेश ! उपाशी समोर असतांना का शानचर्चा करीत बसायचे असते ? प्रथम करुणा हवी, मग बाकीचे ! ”

करुणा पूर्व-मीमांसा आहे, तर शानाचा प्रचार उत्तर-मीमांसा !

X

X

X

मला दीक्षा द्या

भगवान् बुद्ध आपले विचार सांगत सारखे हिंडत होते. अनेकांना त्यांनी उपदेश दिला होता, परंतु त्यांत लिया नव्हत्या. एक दिवस त्यांचा प्रसिद्ध शिष्य आनंद एका स्त्रीला घेऊन बुद्धदेवाकडे आला आणि महणाला, “ ही स्त्री उपदेश देण्यास योग्य आहे. हिला दीक्षा द्यावी. ”

बुद्धदेवे कचरले, परंतु त्यांनी तिला दीक्षा दिली. त्यावेळी ते महणाले, “ आनंदाच्या सांगण्यावरून मी ह्या स्त्रीला आज दीक्षा देत आहे. परंतु मी एक घोका पत्करीत आहे. ”

बुद्धांनी एकदा महटले “ आनंदा, जर तथागतानें उपदेशिलेल्या धर्मविनयामध्ये लियांना दीक्षा प्राप्त न होती तर हे ब्रह्मचर्य चिरस्थायी शाले असते. हा सद्धर्म सहस्र वर्षैपर्यंत टिकतां. परंतु आतां लिया दीक्षित शाल्या आहेत. आतां ब्रह्मचर्य चिरस्थायी होणार नाही. सद्धर्म पांचशे वर्षैच टिकेल. ”

बुद्धधर्माच्या अवनतीच्या काळांत हिंदुस्थानांत कांहीं चुकीच्या गोष्टी शाल्या. जगांत देखील अशा गोष्टी घडल्या आहेत. परंतु त्याची प्रतिक्रिया ही शाली की हिंदुधर्मानें लियांचा ब्रह्मचर्याचा हा इक्कच काढून घेतला ! पण उपनिषदांत शा उलट आहे. तिथे तर स्त्री-पुरुष असा भेदच करण्यांत आलेला नाही !

X

X

X

मोहरा पसरून जमीन घेतली ?

अढीच हजार वर्षांपूर्वीचो गोष्ट आहे. त्यावेळी भगवान् बुद्ध प्रचारार्थं हिंडत होते. ते आपला विचार लोकांना सांगत, त्यांच्याशी चर्चा करीत.

उत्तर प्रदेशांत आवस्ती नांवाचे एक शहर आहे. तिथला मंडळीना वाटले, पावसाळ्याच्या या चार महिन्यासाठी बुद्धांना आपल्या गांवी बोलवावे. संत पुरुषांचा सहवास लाभेल, चांगले विचार ऐकायला मिळतील, मुला बालांच्या, बायामंडळीच्या कानांवर चार उपदेशाच्या गोष्टी पडतील. ही गांवकी मंडळी बुद्धांच्याकडे गेली आणि त्यांनी त्यांना या वेळचा चातुमास आपल्या शहरांत करण्याची विनंति केली.

बुद्देवांनी होकार दिला व म्हटले, “माझ्यासाठी जागा निवडाल ती यहाचा पासून फार दूर नसावी आणि भर वस्तीतहि नसावी. शहराला लागून ती असं दे, गांवकच्यांना यामुळे यायला सोयीसे होईल. आणि मलाहि लोकांशी संबंध ठेवणे सों जाईल.”

त्या शहगाला लागून असलेल्या एका शेतांत बुद्धदेवांच्यासाठी जागा मिळवावी म्हणून कोळी मंडळी गेली. शेतमालकाला त्यांनी आपली इच्छा सांगितली, तेहां शेतमालक म्हणाला, “मी जागा देर्हन, मला अडचण काहीच नाही. परंतु अट ही, बेवढी जागा हवी असेल तेवढ्या जागेवर मोहरा पसराव्या लागतील. मोहरांच्या साढची जमीन तुमचो, मोहरा माझ्या.”

श्रावस्तीमध्ये त्याकाळीं बुद्ददेवासाठीं अशा प्रकारे मोहरा पसरून जागा विकल्प घेतली गेली।

त्याच आवस्तीमधे विनोबा भूदान-कार्यासाठी गेले होते, तेच्हां तिच्ये त्यांना शंभर पक्कर जमीन दानांत मिळाली ।

बुद्धदेवाशी कां विनोमांची तुल्ना होऊं शकते ? बुद्ध तर भगवान् विष्णुने
अवतार ! अर्दे असतां असा प्रकार शाला खरा !

३० श कांही वितोवांचा चमत्कार नव्हे, विज्ञानयुगाचा आणि समाजाच्या मानसिर प्रगतीचा परिणाम वाहे हा। आणि ह्या प्रगतीत बुद्धदेवांचा भाग आहेच।

लालांची लीला

ही केवळ बाबांची लीला—

सौ. रजनी द्वारकानाथ प्रसादे (बाबूकृष्ण-निवास) केळेबाडी, गिरगांव सुंबई,
स्था लिहितात की—

माझ्या वडिलांचे अत्यंत जिव्हाळ्याचे स्नेही (श्री. महादेव दामोदर सहस्रबुद्धे)
हे माझे घरी वारंवार येत असत व आजहि येत आहेत. त्यांचे व आमचे नाते नाही,
जातहि एक नाही, गांवचेहि नाहीत; असै असून त्यांचे आमचेवर एवढे प्रेम आहे की,
ते एक आठवडा जरी भेटले नाहीत, तरी आग्ही त्यांना निरोप पाठवतो. हा
केवळ लागांधा. मी एस. एस. सी. च्या परीक्षेत नापास झाले, त्या दिवशी मला
रात्रभर झोप लागली नाही, मी जवळ जवळ दोन दिवस अन्न वर्ज्य केले.
माझ्या घरांतील सर्व मंडळीनीं माझी समजूत घालण्याचा प्रयत्न केला, पण तो प्रयत्न
फुकट गेला. अखेर माझे आईने माझे वडिलांचे स्नेही (मी त्यांना आजोबा म्हणते)
यांना भेटावयास जाण्यास सांगितले. मी त्यांना त्याप्रमाणे भेटले. मी माझी सर्व
हकीगत निवेदन केली व ती ऐकल्यावर, त्यांनी माझी अशी समजूत घातली की,
परीक्षेत सर्व सुली पास व तूच काय ती एकटी नापास अशी वस्तुस्थिती आहे कां?—
हे माझ्या आजोबांचे शब्द ऐकस्यावर मी अगदी चाट पडले व मला त्यांची समजूत
घटली. माझे आजोबांनी मला फार छळले, परंतु तो छळ नव्हता. पण ती एक
कसोटी होती. पाण्यावर मारलेला छडीचा वळ जितका टिकतो तितकाच तो होता.
मी अनेक देवांचे दर्शन घेत होते, कीर्तनाला जात होते, परंतु मनाला स्थिरता
चेईना; तेव्हां मी आजोबांना याजवर काय उपाय करावा, म्हणून विचारले.

त्यांनी साईबाबांची मनापासून भक्ति कर-बाबांचे दर्शनाला (शिरडीला) दरवर्षी जा. साईंचरित्र रोज एक अध्याय वाच अगर गुरुवारीं तरी निदान एक अध्याय वाचीत जा असें सांगितले. हे मी आजोबांचे म्हणणे ऐकल्यावर त्यांच्या उपदेशाप्रमाणे वारंगु लागले. श्रीसाईंचरित्राचा दर गुरुवारीं एक अध्याय वाचते. साईंघाम मंदिरांत दर्शनाला जाते व शिरडीची वारी आज जवळ जवळ पांच वर्षे चालू आहे. त्यांत खंड पडला नाही व आयुष्याच्या अखेरपर्यंत दर वर्षी शिरडीला जाण्याचा निश्चय केला आहे व तो बाबांचे कृपेने पार पडेल अशी माझी खात्री आहे. बाबांचे कृपेने मला उत्तम नोकरी मिळाली, माझ्या लग्नाचा योग आला व माझे लग्नाही झाले, माझ्या पतिराजांचा स्वभाव फार उत्तम असून त्यांनी माझे अंगावर मायेची शाळ घातली आहे व ती बाबांचे कृपेने कायम टिकेल अशी माझी पूर्ण खात्री आहे. मझे आज्ञोबा बाबांचे कृपेने मार्गदर्शक झाले व त्यांची माझेवर फार माया आहे ही केवळ बाबांची कृपा. “अद्वा व सबुरी” हे बाबांचे वाक्य माझ मनावर इतके ठसले आहे की, माझ्यावर लग्नाचूर्णी अनेक संकटे आली पण बाबांनी त्या संकटाला तोड दिले व पुढेही देतील. संसार हे केवळ नाटक आहे व त्यांत मी माझा पार्ट नीट बजावीत आहे, संसार हा क्षणभंगूर आहे, याची मला पूर्ण जाणीव आहे. जलामध्ये राहणारे कमलाचे पान जसें जलाने लिस होऊ नाही, त्याचप्रमाणे मी संसारांत राहूनही मी संसारापासून अलिस आहे. माझा संसार मी चांगले रीतीने चालवून, मोकळ्या वेळांत बाबांचे नामस्मरण करते. हात माझा संसाराचा पाया आहे. मी बाबांचे चिन्तन करते व चिंता बाबांना आहे. आज कोणत्याही गोष्टीची मला ददात नाही, ही केवळ बाबांची कृपा.

1

2

X

उदीचा प्रताप !

कुमारी किंशोरी केणी (कुंकृष्णी, सास श्री-गोवा) ह्या लिहितात की, आमच्या नवांतील मला सोहऱ्यान सगळी माणसें साईंबाबाना भजतात. भाऊ तर वर्षांतून एकदा शिरडीची वारी करून येतो व गुरुवारी उपास करतो. बहीण तर उदीची राखण करते. एक दिवस सुद्धां उदी घेतल्याशिवाय जात नाही. मी गेल्या वर्षी शिरडीला जाऊन आले, पण साईंबाबाविषयी मला तितकीशी श्रद्धा नव्हती. जशी आपण देवाल्यांपैकी वावला जातो त्याचप्रमाणे मी पण गेल्यें होतें, नंतर माझी बदीण गेली. माझी बहिणीची साईंबाबावर इतकी श्रद्धा की, देवाल्यांत गेल्याबरोबर तिच्या ढोळ्यांतुन आनंदाश्रू आलेले मी पाहिले,

आतां कळविण्यास आनंद वाटतो की, मला १७—१—६७ रोजी उदीचा अनुभव आला व माझ्या मनांत साईबाबाविषयी श्रद्धा दृढ झाली ती अशी—

माझी बहीण आपल्या एक वर्षाच्या मुलीला घेऊन आमच्याकडे जत्रेला आली होती. येथे आल्याबरोबर तिच्या मुलीला ताप आला. आम्ही तिला छोकटरला दाखविली. छोकटर म्हणाले, घावरण्याचे काहीच कारण नाही. ताप साधाच आहे. तिची प्रकृती घकदम चांगली आहे. आले आठदहा दिवस औषध केले तरी तिची प्रकृती सुधारली नाही. एकाएकी तिने दूध घेण्याचे बंद केले, दोन दिवसपर्यंत दूध घेतले नाही. शेवटी तिला घरून चार चमचे बळैच घातले तर तें सुद्धा ओकारी येऊन बाहेर सांडले. इतक्यांत माझी नजर साईबाबांच्या फोटोवर गेली. एकाएकी उदीच्या प्रभावाची आठवण झाली. आमच्या घरांत उदी असतेच. थोडी उदी घेतली आणि साईबाबांसमोर उभी राहून साईबाबांची मनोमन प्राथंता केली व म्हटलं “साईबाबा, आज आपला चमत्कार दाखव ! ” असें म्हणून मी उदी दुधांत मिसळली व दूध तिला पाजले. तिने ते दूध घेतले व त्या दिवसापासून ती दूध घेऊ लागली व चांगली झाली. त्या दिवसापासून बाबांवरील माझी श्रद्धा दृढ झाली.

संत--विमलानंद चरित्र

लेखक—श्री. नारायण ड्यूबक जवारकर, धुळे

कोऽनंत वेगुले तालुक्यांत पाटगांवीं चिदानंद भगवद्गुरु यांचा पुत्र गोपाल हेच पुढे “विमलानंद” नावानें प्रसिद्धीस आले. त्या गांवच्या तलावाचा बंधारा नेहमी कुटून गांवांत पाणी शिरे व लोकांचे आतोनांत नुकसान होई. अधिकान्यांनी प्रत्येक इसमावर जबर पट्टी बसवून ती जबरदस्तीनें बसूल करणेची घाई चालविली. एक श्रीन वाई तिला घड खावयासहि मिळेना तिचेकटून कर बसूल करणेकरतां तिचा छळ करू आगले. त्या वाईने विमलानंदाचे पाय धरले. त्यांनी गरिबांस त्रास देणे कॅ नाही. काळी दुर्गा, बंधान्याचे कुकट काम करून देईल. तुम्ही पट्टी बसूल करणे वैठ ठेवा, असा अधिकान्यांस बोध केला व स्वतः अनुष्ठानास बसले. देवी प्रगट होवाऱ्या इडे उद्देश्य कोणास फिरकू देऊ नकोस. रात्रीतून हे काम पुरे करीन असौं सांगितले. ढोगर कापून बंधारा बांधला. यावश्चंद्र दिवाकरी बंधान्यास घोर नाही. इतके मजबूत काम झाले. एक महारीण महारोगी नाक झडलेले अशी पुढे येऊन तिने महाराजांस साष्टांग नमस्कार घातला. तिचे सर्वीगास माती कापून तिला साफ वरै केले. लान करून ते मठांत परत आले. ब्राह्मणांनी महारणीचे अंगास माती वैगरे लावून स्पर्श केला. तो दोष नुसत्या खानानें जात नाही असै ठरवून त्यांस वाळीत टाकले. विमलानंदांनी ब्राह्मणांचे आग्रहाकरतां पंचगव्य प्राशन करून समाजस्वास्थ्य बिघूं दिले नाही. घामापुरांत एका शेतांवर पांखरे राखीत होती. तरी पांखरे पिकाची नासाढी करीत, ती वाई विमलानंदांकडे गेली व पिकाची पांखरे नुकसान करणार नाही अशी कांही व्यवस्था करा असे बिनवू लागली. तिला तुम्हे पिकाची पांखरे नासाढी करणार नाहीत, स्वस्थपणे देवाचे नांव घेत जा असा आधिवाद दिला. अद्यापहि त्या शेताकडे पांखरे फिरकत नाहीत असै म्हणतात. पश्च॒वरहि संतांचा असा अधिकार चालतो हैं त्यांचे महात्म्य होय.

रामानुजांच्या त्यागाची एक कथा

दृष्टिण मारतांत एक थेर संत पुरुष होऊन गेले. त्यांचे नांव होते रामानुजाचार्य. त्यांनी संस्कृत भाषेत पुष्कल लिहिले आहे. कारण रामानुजांना लोक-कल्याचारी तीव्र वासना होती. नाहीतर त्यांने गुरु, सर्व भाषेतच लिहीत असत.

तामिळनाडमधै जो भक्तीचा जोरदार प्रवाह घाहिला त्याचा आरंभ रामानुजांगसन नाही, तर नम्मलवारापासून आला. नम्मलवारांचा प्रभाव तामिळनाडवर प्रदमुरुच आहे. परंतु भारताला नम्मलवार माहीत नाही; रामानुज माहीत आहेत. रामानुज स्वतःला नम्मलवारपेक्षां फारच लाहान समजत. नम्मलवारांच्यांतहि अशीच भवा होती.

रामानुजांच्या गुरुंनी त्यांना एक मंत्र दिला होता. आणि सांगितले होते, “त्याचा तु एकांतांत जप करीत जा. मात्र हा मंत्र तु कुणाळा सार्गु नकोस.”

त्या गुस मंत्रांचा रामानुज रोज एकांतांत जप करीत असत. एक दिवस त्यांना आठले, ‘हा मंत्र गुरुजींनी मला दिला मास्या उदारासाठी, मी हा मंत्राचा जप करती, परंतु हाच मंत्र बर सर्वोना दिला गेला तर सबोचेच कृष्णाण नाही का होणार ?’

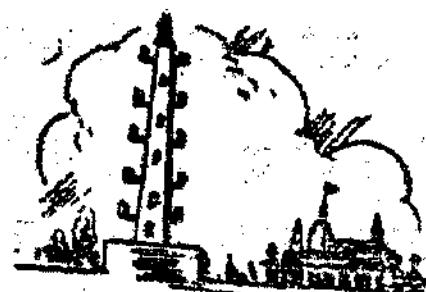
दुसऱ्या दिवसांपासून गुरुंनी गुस ठेवायला सांगितलेला तो मंत्र रामानुज कणाळा प्रयटपणे सार्गु लागले। गुरुजींना हे कळले, त्यांनी आला बोलावून गृहटले, “रामानुज, हा मंत्र भी तुला गुस ठेवायला सांगितले होते, पण दृश्याच्याने राह्यले नाही. तुला संयम राहिला नाही. तेव्हां आता दुसी कांही चांगली गति दिलत नाही मला. तुला दुर्गति लाभेल।”

सावर रामानुज म्हणाले, “गुरुदेव, भी मंत्र गुस ठेवू घडलो नाही हे क्वरे आहे. मला दुर्गति मिळणार हे ठोक. परंतु ज्यांनी तो ऐकडा त्यांचे काय होईल ?”

गुरु म्हणाले, “त्यांना दुर्गति मिळण्याचा प्रश्न नाही. त्यांनी तो अद्देन, प्राचिकपणाने ग्रहण केला तेव्हां त्यांना तुदगतिच मिळेल.”

हें उत्तर ऐकत्यावर रामानुजांना समाधान वाटले, ते एवढेच म्हणाले, “इतक्या असंख्य लोकांना सद्गति मिळाण्यासाठी मला एकत्याला दुर्गति लाभणार असेल तर मला मुलीच वाईट वाटायचे नाही.”

आतां यावर गुरु काय बोलणार | रामानुजांची तळमळ पाहून ते आनंदितच शाळे असतील !

श्रेष्ठ प्रतीची

जी. बी. फाऊटनपेन

इंक नेहमी वापरा.

जी. बी. विचारे आणि कं.,
लायब्ररी रोड, दादर-मुंबई २८.

श्री साईबाबा संस्थान, शिरडी संस्थेतर्फे प्रकाशित
व विक्रीकरितां ठेवलेली पुस्तके

१) श्रीसाईसच्चारित्र (मराठी)	श्री. दाभोळकरकृत	८-००
२) „ (हिंदी)	श्री. ठाकुर	४-५०
३) „ (गुजराठी)	श्री. सोमपुरा	४-००
४) „ (इंग्रजी)	Shri Gunaji	४-००
५) „ (Kannad)	N. S. Anantha Raum	३-००
६) Glimpses of Indian Spirituality - by Pradhan		१-००
७) Glimpses of Indian Spirituality (Telgu)		१-००
८) श्री साईलीलामृत (मराठी)	श्री. आगास्करकृत	२-००
९) साईबाबा-अवतार व कार्य (मराठी)	श्री. घोडे	२-००
१०) साईबाबांचे ४ अध्याय (मराठी)	श्री. दासगणू	००-५०
११) सगुणोपासना (मराठी)	श्री. भीष्म	००-२५
१२) „ (गुजराठी लिपीत)	श्री. भीष्म	००-२५
१३) श्री रुद्राध्याय ११ वा (मराठी)	श्री. दाभोळकर	००-१२
१४) कीर्तन पंचक (मराठी)	श्री. देव	१-५०
१५) शीलधी (मराठी)	डॉ. गव्हाणकर	००-७५
१६) श्री साईर्गातांजलि (मराठी)	कवि श्रीपाद	००-१२
१७) Guide to Shirdi (English)		००-१२
१८) स्तवनमंजिरी व सुमनांजली (मराठी)		००-२०

बही. पी. ची पद्धत नाही.

Colour pictures of Sai Baba by Neroy

(१) Baba sitting on Stone 9½" X 13½" medium	००-३७
(२) „ „ in Dwarkamai 9½" X 13½" medium	००-५०

Other different poses of Sai Baba in colour according to different sizes varying in prices.

Commission to Sellers 25% except on 2 to 10 for which only 25 nP. and 50 nP. for No. 1 Postage Extra (minimum purchase of Rs. 15). Can be had from (मागवा) :

1. Executive officer Shri Sai Baba Sanstan,
P. O. Shirdi. Dist. Ahmednagar.

2. Sai Baba Office 'Sai Niketan',
Dr. Ambedkar Road, Dadar, Bombay 14.

क : श्री साईबाबा संस्थान, शिरडी, आंबेडकर रोड, दादर, मुंबई १४ करितां
प्रकाशक : श्री. जी. पोतनीस, मुंबई १४.